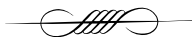


DR. EÖRDÖGH ISTVÁN

## Az egyház és a függetlenség Spanyol-Amerikában

*Kronológia (II. rész)*



### Új-Spanyolországi Alkiráltság

#### ■ MEXIKÓ

Az alsó klérus általában fogékonyan mutatkozott a hátrányos helyzetben lévő társadalmi rétegek iránt és szociális reformokat sürgetett. A mexikói papság nyolcvan százaléka csatlakozott ehhez a mozgalomhoz, úgy az egyházmegyes papság, mint a szerzetesek soraiból. A kreolok viszont keményen felléptek ellenük ugyanúgy, mint a *Hidalgo* kezdeményezte függetlenségi mozgalmak ellen, mert a spanyolok kiűzése után keletkezett hatalmi űrt, kizárólag a saját társadalmi osztályukból származókkal akarták betölteni, dominanciájuk biztosítására.

A felső hierarchia számára a legitimitás kérdése jelentette a legnagyobb problémát szeparatizmus láttán, mert a *ius patronatus*<sup>1</sup> gyakorlata miatt, valamennyiüket a korona nevezte ki a vezető egyházi pozíciókra.

1821-től a tényleges függetlenséggel egyidejűleg jelentkeztek az új állam és az egyház közti súlyos problémák: a szemináriumokat bezárták; megszűntek Európából a támogatások; az egyházi hierarchia tekintélye és hatásköre megcsorbult; a püspöki székhelyek megüresedtek. A klérus létszáma drasztikusan csökkent, egyre fokozódó intenzitással. Az egyházi hivatalok töredéke maradt csak betöltve. Hiábavalónak bizonyult *Pablo Vásquez* kanonok

1822-ben történt küldetése Rómában, mert a restauráció politikai szempontjai megakadályozták a Szentszéket, hogy püspöki kinevezésekkel irritálja VII. Ferdinánd legitimista törekvéseit akkor, amikor az új amerikai nemzetállamok csak embrionális formában léteztek. VIII. Pius ezért, apostoli helynököket nevezett ki, püspöki joghatósággal.

1825–1831 között Mexikó számos sikertelen kísértet tett a Szentszéknél, a függetlensége elismerése-, és a bilaterális diplomáciai kapcsolatok felvétele érdekében.

1831-ben, az egyházmegyei papság száma a felére csökkent, míg a szerzetesrendek tagjainak a vesztesége meghaladta az ötven százalékot. XVI. Gergely viszont nyolc püspök kinevezésével adott új életet a mexikói egyház hierarchiájának.

A szabadkőműves *Valentín Gómez Farías* elnök mandátumai alatt érzékelhető, jogi megszorítások ellenére, az egyháznak sikerült ellátni feladatait és a vallási élet fellendült.

1833-ban *Farías* bevezette első reformjait, köztük a kaliforniai missziók államosítását; a tized fakultatívvá tétele; az egyházi tulajdon adás-vétele tiltva lett; az egyházi cenzúra gyakorlatát megszüntették a vallási témájú publikációk esetében is. A közoktatás állami ellenőrzés és irányítás alá került. A kormány az egyházi ünnepek számának csökkentését kérte a Szentszéktől. A kongresszus a nemzet jogának deklarálta a *ius patronatus* gyakorlatát.

1836-ban XVI. Gergely fogadta *Manuel Diez de Bonilla* minisztert, Mexikó rendkívüli meghatalmazottját és a Szentszék elismerte az ország függetlenségét.

1848. február 2-i megegyezés értelmében, az Amerikai Egyesült Államok annektálta Mexikó jelentős kiterjedésű területeit (Texas, Új Mexikó, Új Kalifornia és *Coahuila* állam egy részét), ami az egyház számára is súlyos veszteséget jelentett.

1851-ben IX. Pius, *Luigi Clementi* apostoli delegátust nevezte a Szentszék és Mexikó közti diplomáciai kapcsolatok adminisztrálására.

1853-ban *Antonio López de Santa Anna* rövid centralista kormányzása kedvezett az egyház megerősödésének. A jezsuiták visszatértek az országba.

1854-ben a radikális liberálisok kerültek hatalomra, és egymást követték az egyházellenes törvények: felszámolták az egyház privilégiumait; betiltották a plébániai bevételeket; államosították az egyházi vagyont. Az egyház fennmaradása, működése az államnak lett kiszolgáltatva.

1857-ben a mexikói egyház nem ismerte el az alkotmányt, ami az ún. *guerra de la Reforma* egyházpolitikai válságot eredményezte.

1858-tól kezdődően, *Benito Juárez* kormánya alatt, a liberálisok (*chinacos*) és a konzervatívok (*mochos*) közti ellentétek odáig fajultak, hogy az ország térsége angol, spanyol és francia katonai expedíciók hatalmi érdekszférájává vált.

1863-ban III. Napoleon avatkozott be az ország életébe és az Előkelők Gyűlése az alkotmányos királyság mellett döntött, felajánlva a trónt az osztrák Miksa hercegnek. Miksa rövid életű egyházpolitikáját, a francia liberalizmus és az osztrák jozefinizmus keveredése jellemezte, kétségkívül az egyház javára.

A Monroe-elvet érvényesíteni akaró USA fenyegető fellépésére, III. Napóleon visszakozott.

1867-ben a *queretaroí* siker után, *Juárez* restaurálta a köztársasági kormányt, Miksát kivégeztette, és megkezdődött az egyházüldözés. A püspököket elűzték székhelyükről, a templomokat és rendházakat bezáratták, az oktatást államosították.

1868-ban az egyház nem fogadta el a *Juárez* kormány közoktatásról szóló rendeletét.

1872–1876 között sem változott sokat az egyház helyzete, a szabadkőműves liberális *Sebastián Lerdo de Tejada y Corral* kormányzása alatt.

1874-ben megvalósult viszont: az állam és az egyház szétválasztása; a teljes vallásszabadság; a polgári házasság intézménye; az egyházi intézmények és személyek vagyontalan státusza; a szerzetesi intézmények felszámolása és betiltása; az egyházi levél- és könyvtárak tönkrététele, felégetése.

1876–1911 *José de la Cruz Porfirio Díaz* két elnöki mandátuma alatt, a *Porfiriato* néven ismert periódusban, az egyház a béke periódusát élhette meg. *Porfirio Díaz* elnök kormánya előmozdította a tudomány, a kultúra és a művészetek ápolását Mexikóban. A gazdasági élet rohamos fejlődésnek indult. *Díaz* egyházpolitikája is a megbékélést kereste.

1877-ben a *Benito Juárez* elüldözte érsek, *Pelagio Antonio de Labastida y Dávalos*, visszatérhetett az országba.

1887-ben megtörtént *Oaxaca* első érsekének a beiktatása, *Eulogio Gillow* személyében, aki baráti kapcsolatban volt *Díaz* elnökkel és nem szűnt meg előmozdítani az állam és az egyház kiegyensúlyozott kapcsolatát.

1891-ben a kormány új törvényt hozott a közoktatás laikus, ingyenes és kötelező profiljáról. A jezsuiták és más szerzetesrendek visszatérhettek az országba. Az egyház visszakapta a szabad vagyonnevelés jogát, iskolákat és kórházakat nyitva.

*Díaz* megtagadta viszont a Szentszékkal kötendő konkordátum aláírását.

1910. november 20-án forradalmi megmozdulás kezdődött *Díaz* ellen, ami rövidesen a kormány bukásához vezetett.

#### ■ GUATEMALA

1813 Összeesküvés *Belén*ben. A *Conjura de Belén* néven ismert mozgalom, amelyet *Juan de la Concepción* ferences házfőnök vezetett, elsőként tűzte politikai programja élére a függetlenség megvalósítását, jöllehet a konspirálók tevékenysége a spanyol hatóságok tudomására jutott

december 21-én, és a résztvevőket *José Bustamante y Guerra*, guatemalai főkapitány, bebörtönözte. *Victor Castrillo* plébánost csak klerikusi státusa mentette meg a kötél általi haláltól; míg a

december 1-jén letartóztatott *Tomás Ruíz* 5 év fegyházbüntetést kapott, aki az első indián származású guatemalai pap volt. *Ruíz* a börtöntönben belehalt a kínzásokba 47 éves korában.

1821. március 9. *Gabino Gáinza y Fernández de Medrano*, a guatemalai provincia politikai felügyelője, átvette a kormányzói hatáskör gyakorlását és a Mexikóban lezajlott augusztusi események után, nyíltan a függetlenségi mozgalom mellé állt.

Szeptember 13-án Guatemalába érkeztek a mexikói *Plan de Iguala* aktái.

Szeptember 15-én *Gáinza* összehívta a polgári, katonai, egyházi vezetőket és Guatemala város *cabildó*ja kikiáltotta Közép-Amerika függetlenségét, majd elkészítették az *Acta de independenciade Centroamerica* dokumentumát, ami Közép-Amerika szeparációját jelentette Spanyolországtól. Az aktát *Gáinza* írta alá elsőként. A 49 képviselőből, 17 egyházi szavazott a függetlenség azonnali deklarációjára.

Október 29-én *Iturbide* írásban szólította fel *Gáinzát*, hogy Guatemala váljék Mexikó részévé.

1822. január 5-én a *Gáinza* koordinálta *Junta Consultativa* megszavazta Guatemala annexióját a Mexikói Császársághoz, a kongresszus összehívása nélkül.

Február 25-én *Gáinza* rendeletet bocsátott ki Mexikó guatemalai provinciájában, a Mexikói Császárság iránti hűségeskü letételére. Guatemala politikai szervilizmusát ellenezte Honduras, Nicaragua és Costa Rica, ami kiváltotta a mexikói generális, *Vicente Filisola* intervencióit.

1823. július 1-én a Guatemalában összeült Közép-Amerikai Egyesült Provinciák Alkotmányozó Gyűlése deklarálta függetlenségét Mexikótól, Spanyolországtól és bármilyen más külföldi nemzettől, a köztársasági kormányzás rendszerét választva.

## Közép-Amerika Egyesült Provinciái

1824. november 22. A Közép-Amerikai Egyesült Provinciák (Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua és Costa Rica) alkotmányozó nemzetgyűlése megszavazta a Közép-Amerikai Szövetségi Köztársaság (*República Federal de Centroamerica*, 1824–1839) alkotmányát. A hatalom, a legnépesebb tartomány, Guatemala kezébe került. A provinciák, lakosságuk számaránya alapján küldhettek képviselőket a parlamentbe.

A kor eme periódusára jellemző a polgárháború: a liberálisok, vagyis az alkotmánypártiak és a konzervatívok, vagyis az abszolút kormányzási forma elfogadóinak a szembenállása.

Az egyház saját érdekei szerint viszonyult a fennálló rendszerekhez. Amennyiben elismerték jogait együttműködött, de ha szabadságát veszélyeztették, szembe fordult velük. A helyi egyházak mindenütt elvesztették kapcsolatukat Rómával, a kezdeti konfliktusok idején. A liberális alkotmány egyházpolitikai rendelkezései általában csökkentették, vagy betiltották a tizedet, akadályozták a kapcsolattartást a spanyolországi egyházi vezetőkkel és ellehetetlenítették az engedelmesség gyakorlását. Vallási tolerancia lépett érvénybe, a korábbi katolikus primátussal szemben.

**1829** *José Francisco Morazán Quezada*, Honduras állam vezetője (1827–1830), megkezdte Guatemala invázióját és

Április 13-án elfoglalta a fővárost. Liberális reformokat vezetett be. *Ramón Casaus y Torres* püspököt – más 176 egyházi személlyel (ferences és a domonkos szerzetesekkel) együtt – kiutasította az országból, az egyházi vagyont államosította, a tizedet eltörölte.

**1831** *Mariano Gálvez*t választották Guatemala elnökének, aki erős és modern szövetségi államot akart létrehozni. Liberális reformokat vezetett be, melyek megvalósításához az államosított egyházi vagyont használta fel.

**1833** A föderáció fővárosa San Salvador lett, Guatemala helyett.

**1837** Kolerajárvány tört ki Guatemalában, ami megbénította a kereskedelmet és válságba juttatta a konföderációs kormányt. A föderáció halálához járult még hozzá, egy új *caudillo*<sup>2</sup> feltűnése *Santa Rosa de Mitá*ban, *José Rafael Carrera y Turcios* személyében, aki a konzervatív *Gálvez* elleni forradalom élére állt. *Gálvez*, *Morazán* támogatását kérte, aki viszont kimerült *Rafael Carrera* –

**1838.** március 9-től

**1839** februárjáig tartó – eredménytelen üldözésébe, miközben Nicaragua és El Salvador önállósultak, ami a konföderáció megszűntét jelentette.

Április 17-én Guatemala kilépett a konföderációból. Guatemalában konzervatív restauráció vette kezdetét és *Gálvez* reformjainak nagy részét visszavonták. Visszaállították az egyházi tized kötelezettségét és a katolikus vallás kizárólagosságát.

**1851** A Szentszék *Luis Clementit* nevezte ki Mexikó és Közép-Amerika apostoli küldöttjévé. Feladata volt a konkordátum létrehozása az új államok és a Szentszék között.

**1852.** október 7. Konkordátum jött létre Guatemala Köztársaság és a Szentszék között, amely 29 paragrafusban rendezte az egyházi kérdéseket. A köztársaság vallása a katolikus vallás maradt. Érintetlenül hagyták az egyházi tized és a püspökök cenzori jogát. A köztársasági elnököt jelölési joggal ruházta fel a Szentszék, a nagyobb egyházi hivatalok betöltésére. A 23.§-ban IX. Pius beleegyezését adta az egyháziak eskükötelezettségéhez, hivatalaik betöltésekor: „Esküszöm és fogadom Isten Szent Evangéliumára, hogy engedelmes és hűséges leszek a kormányhoz, amely Guatemala Köztársaság alkotmánya alapján jött létre; ígérem továbbá, hogy sem személyesen, sem tanáccsal nem veszek részt semmilyen olyan tervben, amely a Nemzet függetlenségét, vagy a köz-nyugalmát megzavarhatná.” Míg a 24. §, a szentmisék befejezése után kötelezően elmondandó fohász szövegét írta elő: „Uram, mentsd meg a Köztársaságot; Uram, mentsd meg annak elnökét és legfőbb hatóságait”.

**1852.** december 24-én *Rafael Carrera*, a köztársaság elnöke ratifikálta a konkordátumot Guatemalában, majd IX. Pius

**1853.** december 19-én erősítette meg, *In celsissima Petri Sede* bullájával.

**1858** Rómában megnyílt a IX. Pius pápáról elnevezett Latin-amerikai Kollégium, amely a Rómához hű, konzervatív klérus tudományos képzését mozdította elő.

**1871** A konzervatív párt uralmának vége és megkezdődött a liberális forradalom, *Justo Rufino Barrios* vezetésével. Egyháziüldözés vette kezdetét, a szerzeteseket kiűzték az országból, az egyházi vagyont államosították, a hitoktatást betiltották az iskolákban, a hittudományi intézeteket bezárták.

**1884.** július 2. Új konkordátum jött létre Guatemala és a Szentszék között.

## ■ EL SALVADOR

**1811.** november 5. San Salvador fővárosban felkelés tört ki, de mivel vidéken kevesen támogatták, a mozgalom elhalt.

**1822**-ben El Salvadorban *juntája* leszavazta a Mexikói Császársághoz történő annexiót. A hatalomra került salvadori liberális kreolok a spanyol korona gyakorolta *ius patronatus* privilégiumai örökösének tekintették magukat, ezért az

**1822.** március 30-i Törvényhozó Önkormányzati Gyűlés püspökséget alapított San Salvadorban a Szentszék hozzájárulása nélkül. Első püspöknek, *José Matías Delgadót* nevezte ki a kormány. XII. Leó pápa azonban semmisnek tekintette *Delgado* kinevezését, a kánonjog súlyos megsértése miatt.

**1823**-ban a *Juan Vicente Villacorta* parancsnok vezette önvédelmi csapatok visszaverték a mexikói intervenciót.

**1825**-től El Salvador is része lett a Közép-Amerikai Egyesült Provinciák Szövetségének.

Július 18. A kormány helyeselte a San Salvador-i egyházmegye létrehozását és a pápát formálisan értesítették erről. *Delgado* a helyén maradt és több mint 50 plébánost üzött el állomáshelyéről, mert nem ismerték el püspöki hivatala legitimitását.

Október 11. XII. Leó felszólította *Matías Delgadót* a püspöki hivatal jogtalan gyakorlásának a beszüntetésére.

**1826.** december 1-jén XII. Leó újabb levélben szólította fel a püspököt, hogy mondjon le, mivel ténykedése kánonjogot sért. A pápa egyúttal Juan Villacorta elnöknek is írt és kérte a kánonjogba ütköző állami rendeletek revízióját.

**1829.** július 11. *Casaus* érseket, a ferences, valamint a domonkos szerzeteseket kiűzték az országból.

Július 28. A férfi szerzetesrendeket betiltották és államosították az érseki, valamint a szerzetesi javadalmakat. *Francisco Morazán* elnöksége alatt kezdetét vette a radikális liberalizmus.

**1830.** szeptember 7. Betiltották a pápai leiratok nyilvánossá tételét.

**1832.** május 2. A Szövetséges Tartományok kongresszusa vallásszabadságot szavazott meg, a katolicizmus dominanciájával, de megjelentek az első észak-amerikai protestáns egyházak (presbiteriánusok, metodisták) is.

**1833**-ban indián lázadás tört ki *Anastasio Equino* vezetésével, a vidéki társadalmi rétegek elnyomása miatt.

**1834**-től San Salvador lett a föderáció fővárosa.

**1836.** augusztus 20. Polgári intézménnyé vált a házasságkötés.

**1839.** július 11-től, a föderáció szétesése után, El Salvador Állam kormányzásával *Morazán* tábornok lett megbízva, amiről rövidesen lemondott és 1840. április 4-én elhagyta az országot, majd Panamába távozott.

1839. július 25. A konzervatív alkotmányozó gyűlés visszavonta az addig hozott, egyházellenes rendelkezéseket.

1840. július 24. Ismételt állami kísérlet történt az egyházmegye létrehozására, de ezúttal a kánoni előírások szigorú betartásával.

1842. szeptember 28-án XVI. Gergely pápa az *Universalis Ecclesiae procuratio* bullában rendelkezett San Salvador új püspökségének létrehozásáról, amelynek első főpásztorává, *Jorge Viterit* nevezte ki, aki

1843. február 17-től töltötte be El Salvador első püspöki székét. Az addig betöltetlen egyházi tisztségekre is kinevezések történtek.

1846-ban Viterinek el kellett hagynia székhelyét politikai konspirációi miatt és *Leónba* települt le, ahol a majd húsz esztendeig betöltetlen püspöki székhelyet foglalta el

1849 novemberétől.

1848–1850, 1850–1851 között, a liberális *Vasconcelos* kormányzása alatt, El Salvador konfliktusba keveredett *Carrera* Guatemalájával, amelyből vesztésként került ki.

1853. július 25-én *Viteri* püspök mérgezésben halt meg, amit politikai ellenfelei hajtottak végre. *Viteri* utóda *Tomás Pineda y Zaldaña* (1853–1875).

1858-tól *Gerardo Barrios* elnöksége alatt, egy sor liberális reform bevezetésére került sor: elválasztották az államot az egyháztól, a közoktatást laikus alapokra helyezték, valamint jogreform történt.

1861 novemberében *Gerardo Barrios* generális kiűzte az országból *Zaldaña* püspököt, a kötelező állameskü letétele ellen kifejtett ellenállásért. A kialakult egyházpolitikai válság az

1862. április 22-i konkordátum megkötésével oldódott meg El Salvador és a Szentszék között. A 27 paragrafusból álló konkordátum, a 21.§-ban pontosította az egyházak eskü-kötelezettségét: „Esküszöm és fogadom Isten Szent Evangéliumára, hogy engedelmes és hűséges leszek a kormányhoz, amely El Salvador Köztársaság alkotmánya alapján jött létre; ígérem továbbá, hogy sem személyesen, sem tanáccsal nem veszek részt semmilyen olyan tervben, amely a Nemzet függetlenségét, vagy a köz nyugalomát megzavarhatná.” A 22.§ pedig előírta a szentmisék végeztével elmondandó fohászt, minden templomban: „Uram, mentsd meg a Köztársaságot; Uram, mentsd meg annak elnökét és legfőbb hatóságait”. A köztársaság elnöke *Barrios*,

1862. június 10-én ratifikálta a konkordátumot San Salvadorban, IX. Pius pedig

1863. július 1-én hagyta jóvá, a *Vicariam Christi* bullával.

1863–1871 között *Francisco Dueñas* elnöki periódusa alatt, kapucinusok, jezsuiták és az *Hermanas de la Caridad* nővérei érkeztek El Salvadorba.

1871. Az új liberális kormány folytatta az egyházellenes intézkedéseket: kezdetét vette a jezsuiták és a kapucinusok kiűzése az országból. *Manuel Mendez* elnökhelyettes támogatta a szabadkőművesek aktivitását El Salvadorban.

## ■ NICARAGUA

A felső hierarchia általában a Koronához való hűség mellett foglalt állást a függetlenségi harcok idején, de voltak kivételek, míg az alsó papság kiállt a függetlenségi eszmék mellett.

1811. december 10. A tartomány fővárosában *Leónban*, megmozdulások kezdődtek. Hatásukra a kormányzó lemondott és a hatalmat *Nicolás García Jerez* püspök vette át, aki fokozatosan teljesítette a népi követeléseket.

December 22. Felkelés Granadában, ahol a lakosság lemondatta az európai előljárókat

és a közgyűlésen megválasztott új képviselőket ruházta fel köztisztviselői beosztásokkal, köztük több egyházi személyt is.

December. 23. *A rivasi* felkelés. A lakosság itt is követelte a felszigeti spanyol hatóságok távozását.

1812. január. 10. – *Benito Soto* pap javaslatára eltörölték a rabszolgaságot.

*José Bustamante y Guerra* guatemalai főkapitány, mozgósítást rendelt el a nicaraguai és a guatemalai megmozdulások miatt, majd Nicaragua ellen vonult.

Április 22. *Bustamante* legyőzte a szeparatistákat.

Április. 26. Békeszerződés a szeparatista és royalista erők között. A felkelések vezetőit letartóztatták.

1826. április 18. A nicaraguai nemzeti alaptörvény a katolikus vallást fogadta el államvallásnak.

1830. január 8. *Francisco Morazan* diktátor megszüntette a szerzetesrendeket.

1838. január. 17. Nicaragua, mint önálló ország hirdette ki alkotmányát.

Április 30-án, Nicaragua elsőként vált ki a föderációból. Az új köztársaság alkotmánya engedélyezte más vallás gyakorlását is, a katolikuson kívül. A függetlenség utáni időszakot León liberális elitjének és Granada konzervatív pártjának rivalizálása jellemezte. Az egyház is megosztott volt.

1855. október 13-án, *Ponciano Corral* városi prefektus és katonai kormányzó hibájából, *William Walker* amerikai zsoldosvezér foglalta el meglepetésszerűen Granada városát, mintegy ötszáz zenki zsoldossal. *Walkert*, *Máximo Jerez* y *Francisco Castellón* tábornok hívta be az országba a demokrata párt megbízásából, a legitimisták hatalmának megtöréséhez.

Október 22-én *Walker* főbe lövette *Mateo Mayorga Cuadra* minisztert megfélemlítéssel, majd bábkormányt alakított *Patricio Rivas* elnökségével. Maga *Walker*, Nicaragua hadseregének főparancsnokságát kapta, amely feladatkört megosztott ugyan kezdetben a hadügyminiszterrel tett, mulatt *Ponciano Corral*al, de

november 8-án *Corral* is golyó általi halálra ítélte, saját pozíciójának megszilárdítása érdekében.

1856. március 20-án Costa Rica intervenció csapatai szétverték *Walker* zsoldosait a *Santa Rosa*-i csatában, majd

Április 11-én *Rivas*nál de *Walker*nek sikerült újjászervezni zsoldosait.

1856. júliusában *Walker* csalásokkal tarkított választásokat rendezett a törvényesség látszata érdekében.

1857 *Walker* kiűzésére szövetkeztek Costa Rica, Honduras, San Salvador, és Guatemala erői, melyek a *San Jacinto*-i ütközetben döntő csapást mértek a zsoldosokra. *Walker*

május 1-jén adta fel a harcot *Charles Davis* amerikai kapitány közvetítésével, akinek a *Saint Mary* nevű hajóján távozott *Orleans*ba, ahol hősként ünnepezték.

1860. szeptember 12-én Honduras haditanácsa főbe lövette a *flibustier*<sup>3</sup> *Walkert*, *Trujillo*ban, egy ismételt intervenció kísérlete miatt, az ún. *Amerikai Falanx* élén.

1861. november 2-án 28 §-ból álló konkordátum jött létre Nicaragua és a Szentszék közt. Államvallás lett a katolikus vallás, kötelezővé vált a hitoktatás, a püspökök cenzúra jogot kaptak, az állam vállalta az egyház eltartását. Az állam elnöke jogosult lett a plébánosok jelölésére. A 22. § előírta az egyháziak számára az eskü szövegét, hivatalaik betöltése esetén. A 23. § pedig a szentmisék végén kötelezően elmondandó fohászt írta elő, a köztársaságért és elnökéért. *Tomas Martinez* köztársasági elnök



1862. január 21-én ratifikálta a konkordátumot Managuában, majd IX. Pius

1863. május 25-én erősítette meg a *Cum ad hanc Principis* bullájával.

1881. május 30. Indián felkelés robbant ki, amit a kormány alkalmul használt fel a jezsuiták kiűzésére az országból, akik oktatási és karitatív tevékenységet folytattak az indiánok között.

## ■ HONDURAS

Az egyház és a formálódó független nemzeti állam kapcsolatát három egyházi személyiség politikai tevékenysége befolyásolta: a presbiter *Nicolás Irias*, aki a reakciót képviselte; a presbiter *Francisco Antonio Márquez*, aki liberális volt és a konzervatív *José Trinidad Reyesy Sevilla* presbiter.

*Comayagua* és *Tegucigalpa*, az

1821. szeptember 15-i guatemalai gyűlés politikai döntéseit és határozatait szeptember 28-án kapták meg és *Comayagua*-ban deklarálták ugyan a függetlenséget, de egy olyan Mexikó központi monarchikus államban gondolkodtak, amelyet VII. Ferdinánd családtagjai közül kormányozott volna valaki.

*Tegucigalpá*-ban viszont egy Guatemala központi, független államforma mellett döntöttek. Később, *Comayagua* nyomására, *Tegucigalpa* is csatlakozott Mexikóhoz, amit

1822-ben rendelettel rögzítettek.

1823-ban *Iturbide* császárságának összeomlása után, a liberális *José Dionisio de la Trinidad de Herrera y Díaz del Valle*

1824. szeptember 16-tól 1827. május 10-ig tartó elnöksége alatt, *Comayagua* és *Tegucigalpa* tartományokból

1825-ben alakult meg Honduras. Az új alkotmány, mérsékelt volt az egyházzal. Ugyanakkor létezett egy csoport, amelynek vezetője *Pedro Molina* volt és a vallási toleranciát hirdette, *Francisco Antonio Márquez* támogatásával.

1826 végére már szinte polgárháborús helyzet állt elő. Az elnök ellen sikertelen merényletet kíséreltek meg. *Nicolas Irias* presbiter vezetésével pedig royalista megmozdulások kezdődtek. *Iriást*, a guatemalai konzervatív erő támogatták.

1827. január 25-én, *Graciashoz* közel (az ország nyugati részén), összecsapás volt a hondurasi hadsereg és egy felkelőkből álló egység közt, amelyet a pap és képviselő, *José María Donaire* vezetett. Ezzel az ország egy évszázados polgárháború első fejezetét élte át.

A Közép-amerikai Szövetségi Állam helyzete egyáltalán nem volt stabil és nem lehetett tudni, meddig terjednek a központi és meddig az önálló nemzeti kormányok jogkörei. Ebben a bizonytalan helyzetben világossá vált, hogy a liberális kormány nem tud úrrá lenni a helyzeten.

1829. március 17-én, *Márquez* előterjesztette javaslatát, mely szerint állami jóváhagyás szükséges a püspökök kinevezéséhez, a pápai bullák és brevék kihirdetéséhez. Az *exequatur*<sup>4</sup> jog is a polgári kormány határozatától legyen függővé téve. Miután a javaslat törvényerejű határozattá vált, megszüntették az egyháziak kiváltságait.

Március 30-tól ingyenessé váltak a temetési szertartások.

1829–1831 között nagy vita alakult ki a tized beszüntetéséről, vagy újraelosztásáról, amelynek a végén a tized megmaradása mellett döntöttek, mivel az állam 50%-ban részesedett belőle.

1829-ben beszüntették a szerzetesrendelet, októberben felmentették az indiánokat a tized fizetése-, és az egyháznak történő élelmiszer beszolgáltatás kötelezettsége alól.



A kor fontos egyházpolitikai kérdése volt, a klérus aktív részvételének szabadsága a politikai életben.

**1830**-ban *Márquez* javasolta a polgári házasság intézményének bevezetését a parlamentben és a törvénytelen gyermekek örökléshez való joga mellett tört lándzsát.

**1832**-ben a szövetségi kongresszus döntése alapján, a lakosság már hite szerint gyakorolhatta vallását. A vallási toleranciáért folyó harc egyre erőteljesebbé vált, az Angliával és az USA-val kialakult intenzív kapcsolatok és a bevándorlók növekvő száma miatt.

**1838.** október 6-án Honduras kivált Közép-Amerika Egyesült Provinciáinak föderációjából.

**1839**-ben bekövetkezett a konzervatív restauráció.

**1843** Konzervatív hatalomátvétel történt. *José Trinidad Reyes* presbiter politikai programját, a Katolikus Egyház politikamentességének védelme képezte és hirdette a társadalomban gyakorolt erkölcsi, nevelői szerepét. *Reyes* újjáépíttette a lerombolt templomokat, iskolákat alapított, kiállt a nők jogai, az emancipáció elvei mellett. Jó kapcsolatot tartott fenn a fiatalsággal és

**1845.** december 14-én megalapította a „*Sociedad del Genio Emprendedor y Buen Gusto*” kulturális intézményt a polgárháború miatt hátrányos helyzetbe jutott fiatalok számára, amelyet a hondurasi nemzeti egyetem elődjének tartanak. *Reyes* maga is tanított teológiát és filozófiát, de foglalkozott fizikával is. *Reyes* neve a kultúrával összefonódottan maradt meg Honduras emlékezetében.

**1861.** július 9-én 28 §-ból álló konkordátum jött létre a Honduras és a Szentszék között, amelynek 22. §-a engedélyezte az egyháziaknak az állami eskü letételét, hivatalaik betöltésekor. A 23. § pedig a szentmisék végén kötelezően elmondandó fohászt írta elő a köztársaságért és az elnökéért. *José María Medina* köztársasági elnök,

**1861.** március 1-jén rendelte el a konkordátumban foglaltak végrehajtását.

## ■ COSTA RICA

Costa Ricában a gyarmati rendszer jelenléte nem volt jelentős. Függetlenségét a guatemalai függetlenségnek köszönhette.

**1821** Az „Egyetértés paktuma” elnevezésű alkotmánytervezet megszavazása, amely a katolikus vallást kizárólagosnak fogadta el.

**1835–1842** *Braulio Carillo* elnöksége alatt születtek szekularizációs rendelkezések, de egyházellenes szándéktól mentesen. Az állam felvállalta, hogy gondoskodik az egyházról.

**1838.** november 14-én Costa Rica kivált a *Provincias Unidas del Centroamerica* föderációjából.

**1850.** február 28-án létesült *San José* püspöksége és székhelye a fővárosban, IX. Pius *Christiane religionis autor* bullája rendelkezése értelmében.

**1852.** október 7. Konkordátum létrejött a Szentszék és a Guatemalai Szövetségi Köztársaság között, amelyet *Juan R. Mora*

**1852.** december 6-án ratifikált és IX. Pius

**1853.** május 15-én erősített meg a *Totius Dominici gregis* kezdetű bullával.

A 28 §-ból álló konkordátumból nem hiányzott az egyházi személyek vagyonszerzési jogának szentesítése, de a püspökök és más nagyobb egyházi méltóságok eskükötelezettségének előírt formája sem: „*Esküszöm és fogadom Isten Szent Evangéliumaira, hogy engedelmes és hűséges leszek a kormányhoz, mely Costa Rica Köztársaság alkotmánya alapján jött létre; ígérem*

továbbá, hogy sem személyesen, sem tanáccsal nem veszek részt semmilyen olyan tervben, amely a Nemzet függetlenségét, vagy a köz nyugalomát megzavarhatná.”

A 23.§ pedig kötelezte a celebráló papokat, hogy a szentmise végén minden templomban olvassák fel a következő fohászt: „*Uram, mentsd meg a Köztársaságot; Uram mentsd meg annak elnökét*”.

## Új-Granadai Alkírályság

### ■ NAGY-KOLUMBIA

A 19. század örökölte a gyarmati kor hagyományait, többek között azt, hogy a vallás és az egyház szétválaszthatatlanul beleolvadt a politikába. Az egyház kulturális és szociális befolyása jelentős volt a térség társadalmában. A missziók, a doktrínák, a kollégiumok, a szemináriumok és egyetemek egyházi alapítású kulturális intézmények voltak. *Lobo Guerrero* érsek érdeme volt, hogy a jezsuita alapítású (1604) *Collegio Maximo*, amely Javeriana néven emelkedett egyetemi rangra 1623-ban. Az őslakosok alapvető emberi jogaiért elsőként *Antonio Montesinos*, domonkos szerzetes küzdött, 1511 első adventi vasárnapján, *Santo Domingó*-ban. A *Cartagena* kikötőjében eladásra szánt afrikai rabszolgák (*bozales*) sorsán *Alonzó de Sandoval* jezsuita igyekezett elsőként segíteni, aminek máig konzultálható bizonyítéka a *De instauranda Aethiopia salute*, 1672-ben Sevillában kiadott műve. Emberbaráti szeretetből adott példáját *Pedro Claver* jezsuita követte, aki 40 esztendőn keresztül (1615–1654) próbálta enyhíteni a *Cartagenába* érkező rabszolgák sorát. A *bantu* nyelvtant, *Diego de Torres Bollo* jezsuita állította össze, a 17. század elején. A *guaraní* indiánok ősi nyelve mindmáig hivatalosan beszélt nyelv Paraguayban, hála a jezsuiták redukciókban végzett missziós küldetésének.

A függetlenségi háború alatt az egyház meggyengült a spanyol-amerikai térségekben, aminek számos oka volt: a spanyol papokat száműzték, a kreol klérus közül sokan vonulnak be a köztársasági alakulatokba, a papi szemináriumok kiürültek a hivatáshiány és a polgárháborúkkal járó fegyveres konfliktusok miatt, csökkentek az egyházi bevételek, a gyarmatokon gazdasági válság uralkodott.

A liberális politikai és szellemi áramlatok hatására, a közvélemény egyre erősebben antiklerikális lett, csökkenteni akarták az egyház társadalmi befolyását az új nemzetállamokban. Megalakultak a Biblia Társaságok, melyek protestáns értelmezést adtak a Bibliában szereplő társadalmi kérdésekre.

A köztársaság, a korona törvényes jogutódjának tartava magát a hatalom gyakorlásában, ragaszkodott a patronátusi jogokhoz. Csak a Kongresszusnak volt joga zsinatot összehívni, egyházmegyét, kolostort alapítani, egyházi hivatalokra jelölni, tizedet kivetni, engedélyezni a nemzeti egyházak és Róma kapcsolatát.

A klérus megosztott volt a konzervatív és a liberális áramlatokban, de az államtól nem kívántak elszakadni. Félték az anglikanizmus veszélyétől, amit jól igazol a Buenos Aires és Montevideo elleni angol invázió és a szabadkőműves páholyok terjedése.

A Spanyolországtól való függetlenségi harcokban kiemelkedően magas volt az egyházi személyek száma. A Függetlenségi Nyilatkozat aláíróinak és az Alkotmányozó Nemzetgyűlés tagjainak több mint húsz százaléka volt pap, de harcoltak a szeparatista hadseregekben is, tábori lelkészként, vagy csapatvezéreként. *Jorge Tadeo Lozano*, kiváló katona, orvos, értelmiségi és politikus elnök véleménye szerint, a függetlenségi harcokban oly nagy volt az egyháziak

száma, hogy azt papi forradalomnak is lehet nevezni. *Juan Fernandez de Sotomayor*, *Cartagena* püspöke a „Katekizmus, vagy népi oktatás” című könyvében kifejtette, hogy az egyháznak szerepet kell vállalnia a népi tömegek tanításában, elítélte a gyarmatosító politikát, nyíltan kiállt a felszabadító háború és az elnyomott társadalmi rétegek jogainak védelme mellett.

1809-ben *Fernández de Sotomayor* atya is tagja lett a Három papi erény és a Jótékony-ság nevű szabadkőműves páholyoknak. Ebben az esztendőben kerültek spanyol börtönbe: *Rosilla* kananok; *Juan Nepomuceno Azuero*, *Anapoima* plébánosa; *Francisco Agustín Estévez* és *Francisco Gómez Serrano*, *La Mesa* papjai.

1809 körül *Diego Francisco Padilla* domonkos már ismert, kimagasló műveltségű egyházi értelmiség volt a kolumbiai patriotizmus szolgálatában. Rómában visszautasította a VI. Pius felajánlotta püspöki méltóságot, mert szabad akart maradni nézeti hirdetésében. Tanulmányokat írt, nyilvános vitákat rendezett a vallási tolerancia kérdéséről, bemutatta Voltaire és Rousseau műveit, kritizálva a francia forradalom alap gondolatait.

*Padilla* újságot is alapított, *Üzenet a Népek* névvel, valamint *Az okok, amelyek Granada Új Királyságát az önkényuralmi rendszer visszahozatalára kötelezik* c. könyv szerzője volt. *Pablo Morillo* restaurációja idején letartóztatták, majd Cadiz és Sevilla börtöneiből az 1820-as függetlenségi sikerek után szabadult.

1810. július 20. – *Juan Nepomuceno Azuerót*, *Francisco Serrano Mómezt* és *Pablo Lobatón* atyákat a nép lázadásra történt felbujtása miatt tartóztatták le.

A Függetlenségi Nyilatkozatot aláíró egyházi személyek: *Juan B. Pey*; *José Charvarría*, az ágostonrendiek tartományfőnöke; *Mariano Garnica*, *Santo Domingo* házfőnöke; *Antonio Gonzáles*, *San Francisco* házfőnöke; *Nicolás Mauricio de Omeña*, *Santiago Torres y Peña*, *José Ignacio Pescador*, *Francisco Gómez Serrano* és *Pablo Plata*, *José Ignacio Alvarez*, *Antonio Gollardo*, *Vincente de la Rocha*, *Julián Joaquín de la Rocha*, *José Antonio Amaya* és *Juan Nepomuceno Azuero* egyházmegyes papok, plébánosok.

1828. augusztus 27. Bolívar, Kolumbia államvallásává tette a katolikus vallást.

## ■ VENEZUELA

1725 Caracasban Királyi és Pápai Egyetem létesült.

1804. november 15. Caracas püspöki székhely, érseki rangot kapott, miután Caracas vált az Alkirályság kulturális, vallási, katonai központjává, valamint a szerzetesi missziók kiinduló támaszpontjává az elmaradottabb, keleti régiók felé.

A függetlenségi harcok alatt a gazdaság tönkrement, a templomok nagy része megrongálódott, elpusztult. A protestantizmus teret nyert a nép körében.

Az egyház és a köztársaságiak viszonya kiegyensúlyozott maradt és a főbb eltérések a patronátus jogutódlásának legalitása kérdésében voltak. A püspökök hűek maradtak a koronához a függetlenségi harc periódusában, mivel jelölésük a koronát illette. Ezért, az új nemzetállamok létrejötte után sok püspöki székhely maradt betöltetlen.

1830. május 6. Valenciában összeült a Venezuelai Alkotmányozó Kongresszus és döntött a patronátus, a tized és az egyházi kiváltságok kérdésében.

November 21. *Méndez*, *caracasi* érsek száműzetése, mivel nem volt hajlandó felesküdni az alkotmány egyházat sértő kitételeire. Súlyos egyházpolitikai válság bontakozik ki és a polgári társadalom elégedetlensége miatt a kormány kénytelen volt engedményeket tenni.

1831. január 15. Az ország keleti részében felkelés tört ki, *José Tadeo Monagas* vezetésével. A Keleti Államok létrejötte, melyek föderációra léptek Venezuelával. A Kongresszus

együttműködött a keleti mozgalommal és a kormány megbukott. Az új kormány visszahívta a korábban száműzött püspököket.

**1833.** március 21. A Szentszék kérésére a kongresszus eltörölte az állami patronátust, de az egyházi tizedet is megszüntette. Az egyházi javadalmak felett a kultuszminisztérium rendelkezett.

**1834.** február 17. A kongresszus kihirdette a vallásszabadságot.

**1836.** Egyházpolitikai válság tört ki *Méndez* érsek és a kormány között, az egyházi tisztségek betöltése miatt. Az érsek megtagadta a kormány jelöltje liberális egyháziak kánoni jóváhagyását. Válaszul a kormány száműzte az érseket.

**1837.** március *Cayetano Baluffi* pápai internuncius<sup>5</sup> tárgyalásokat kezdett a venezuelai kormánnyal a patronátus kérdésében és az érsek visszatérésének feltételeiről. A kormány az érsek feltételmentes visszatéréséhez járult csak hozzá. Válaszul *Méndez* lemondott érseki rangjáról, majd

**1839**-ben halt meg száműzetésben.

**1841** A Kongresszus ismét engedélyezte a pápai bullák kihirdetését. Az egyházpolitikai válság normalizálódása.

**1842** Az 1836-óta megüresedett egyházi hivatalok betöltése, előzetes pápai jóváhagyással.

**1846** Az ország nyugati vidékein új egyházmegyét terveztek, *Barquisimento* székhellyel.

**1862.** július 26-án konkordátum jött létre a Venezuela Köztársaság és a Szentszék között. A 31 §-ból álló megegyezés 27.§-a előírta az eskütétel szövegét, ami kötelező volt az egyházi hivatalok betöltésekor. A 28. §, a köztársaság elnökeért mondandó fohász helyét pontosította a szentmise liturgiájában (*collecta*). A köztársaság elnöke, *José Antonio Páez*, Caracasban ratifikálta a konkordátumot

**1863.** március 6-án.

## ■ ECUADOR

**1791** *Francisco Eugenio Espejo*, a felvilágosult eszmék képviselője és a függetlenség előfutára, együttműködött a *Sociedad Patriótica de Amigos del País* szervezettel, valamint a quitoi napilap *Primicias de la Cultura de Quito* létrehozásában, melyek célja a térség gazdasági, kulturális, tudományos fejlesztése volt, de később a függetlenségi mozgalom politikai bölcsőjévé váltak.

**1808.** december 25-én *Juan Pío Montúfar Selva Alegre* márkija, *Juan de Dios Morales*, *Manuel Rodríguez de Quiroga*, *Juan de Salinas y Zenitagoya*, *Miguel Riofrío* és *Nicolas de la Peña Maldonado* konspirátorok gyűlése a Quito közeli *Chillo-Compagnia* birtokon, amelyen a spanyol hatóságok hatalomfosztását tervezték és VII. Ferdinánd meghívását Amerikába. Amennyiben a király ezt visszautasította volna, a függetlenség kikiáltása mellett döntöttek. Az összeesküvés megbukott.

**1809.** augusztus 10-én forradalom tört ki Quitóban, ami a függetlenségi mozgalom kezdete volt. Quitóban *Junta Suprema* alakult, de legitimitását nem ismerték el *Pasto*, *Guayaquil* és *Cuenca* régiói.

December 4-én a Quitót megszálló royalista parancsnokok, *Dupret y Aldarete*, valamint *Arredondo* ezredes, 72 halálos ítélettel akarják megtorolni az összeesküvést, *Tomás de Arechaga* ügyész kérésére.

Az egyházi vezetők pártatlanságot hirdettek

1810. augusztus 2-án véres megmozdulás történt Quitóban, a politikai foglyok kiszabadításáért.

Szeptember 19-én megalakult a második *Junta Suprema*, Ruiz de Castilla elnökletével.

Október 10-én a *Junta Suprema* függetlennek nyilvánította magát az Alkirályságtól.

1811. február 20-án a függetlenségek első győzelme a royalisták felett a *Paredones*-i csatában.

Október 11-én José Cuero y Caicedo püspököt választották a quitói *Junta Suprema* elnökének.

December 4-én Alkotmányozó Nemzetgyűlés alakult, amely függetlenséget deklarált a spanyol régenstanácstól, de elismerte királyának VII. Ferdinándot.

1812. január 10. Caicedo elrendelte egy hadsereg felállítását, amelyet a perui alkirály, José Fernando de Abascal y Souza, Concordia márkí royalista erői ellen vonultatott fel.

Február 15-én, az Alkotmányozó Kongresszus kiadta első politika nyilatkozatát, a *Constitución Quietaña* dokumentumot.

Április 1. A spanyol régensi tanács Toribio Montes tábornokot nevezte ki a quitói Audiencia elnökének, aki kezdeti sikertelenségek után

December 2-án visszaállította a spanyol monarchia tekintélyét Quitóban.

1813-ban Caicedo püspököt száműzték, a függetlenségi mozgalomban való részvétele miatt. A forradalmár vezetőket a cádizi börtönökbe deportálták.

1819. december 17. Bolívar létrehozta Nagy-Kolumbia Köztársaságát: Venezuela, Kolumbia, Ecuador tagállamokkal.

1821. augusztus 21. A *cucutai* kongresszus államvallásnak ismerte el a katolikus vallást. Az inkvizíciót eltörölte, és az egyházi cenzúrát csak a vallásos könyvekre engedélyezte kiterjeszteni. A nyolcnál kevesebb szerzetessel rendelkező kolostorokat bezárták.

A quitói térségből Bolívar űzte el véglegesen a spanyolokat a *Pichincha* mellett,

1822. május 24-én vívott győztes ütközetnek köszönhetően.

1822-től 1830-ig Ecuador Nagy-Kolumbia részét képezte.

1824. augusztus 2. Quito püspökévé Calixto Mirandát jelölték. Miranda igyekezett Quitót érsekséggé tenni, a papi szemináriumokat újra feltölteni és bevezetni az egyházi képzés reformját.

1830. augusztus 14-én Riobambában összeült az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, amely kimondta Ecuador függetlenségét.

1831 A Kongresszus lefoglalta az egyházi tizedet, a súlyos gazdasági helyzet enyhítésére. Az állam átvette a *ius patronatus* joggyakorlatát.

1848. január 13-án IX. Pius pápa érseki rangra emelte a quitói püspökséget, Niccolò-Giocchino de Arteta püspököt nevezve ki érseknek.

1862. szeptember 26-án létrejött a 25 \$-ból álló konkordátum, Ecuador Köztársaság és a Szentszék között, amelynek 21.\$-a előírta a szentmisék végén minden templomban elmondandó fohászt: „Uram, mentsd meg a Köztársaságot; Uram mentsd meg annak elnökét.” A köztársaság elnöke, G. García Moreno

1863. április 17-én ratifikálta a konkordátumot.

1881. május 2-án az 1862-es konkordátum új változata jött létre, amit Mario Ignacio Francisco Tomás Antonio de Veintemilla, köztársasági elnök ratifikált,

1882. március 14-én. A kiegyezítő megegyezések a következő tárgyakat érintették: az

állami igazságszolgáltatás jogszerűségének elismerése a Szentszék részéről, az egyháziak polgári ügyeiben (8.§); a tizedek beszolgáltatásáról szóló állami engedély pontosítása (11.§); a köztársaság elnökére átruházott főkegyúri jogok (*ius patronatus*) felsorolása (12-13.§§); az egyházmegyék létrehozásának és határmódosításának a Szentszékkel illető jogáról (16.§); az egyház szabadon történő vagyonszerzése és birtoklási jogáról (19.§).

1890. november 8-án ismételten megegyezés jött létre Ecuador és a Szentszék között, a tizedek kérdésének végleges rendezéséről. A 16§-ból álló konkordátumot, *Antonio Flores* köztársasági elnök ratifikálta

1891. augusztus 8-án.

## Perui Alkirályság

### ■ PERU

A tradicionális iskola szerint a függetlenségi mozgalom, a népek öntudatra ébredése, fokoza-  
tos folyamat volt Latin-Amerikában, a jezsuiták kiűzetésétől *San Martín* és *Bolívar* harcáig.

A revizionista iskola szerint viszont, Peru függetlensége ugyanúgy egy kívülről indított politikai kezdeményezés következménye volt, mint Venezueláé.

Az egyház fontos szerepet töltött be a felvilágosodás tudományos, de politikai ideológiáinak terjesztésében is, egész Latin-Amerikában. A népek jogairól és a népszuverenitásról szóló elméletek hamar gyökeret vertek a gyarmatokon.

A *Tupac Amaru*-féle felkelés (1780–1783) idején, *Juan Manuel Moscoso y Peralta cuzcói* püspök kiátkozta *Tupac Amaru*t és követőit, de ennek ellenére *Tupac Amaru* megtiltotta a papok bántalmazását és a templomok lerombolását. Megmozdulása megbukott a kreol társadalom támogatásának hiánya miatt. Ezen a társadalmi konstelláción vajmi kevés radikális változás történt a függetlenség korában.

*Chaves de la Rosa* püspök a Bourbonok reformpolitikájának volt a kivitelezője Peruban, ahol ekkor iskolák, utak, indián falvak épültek.

*José Pérez Armendáriz*, *Cuzco* püspöke, aktívan vett részt a szeparatista elvek terjesztésében.

*Toribio Rodríguez de Mendoza*, a limai Szent Károly oktatási intézet rektora ugyancsak szeparatista elveket hirdetett és bevezette a földrajz, a matematika és a természettudományok tanítását.

1805 A korai szeparatista mozgalom egyik epizódja volt *José Gabriel Aguilar* és *Manuel Ubalde* szövetsége Peru felszabadítására és a független királyság megteremtésére.

1808–1812 A „hűség” mozgalom. A látszat fenntartását és a szeparatista törekvések álcázását szolgálták a gyarmati kreolok hűségnyilatkozatai és pénzgyűjtései VII. Ferdinánd fogsága idején.

1812 februárja. *Huánuco* megyében indián lázadás tört ki a spanyol túlkapások ellen, melyhez hamarosan csatlakoztak a kreolok is, de márciusra már leverték a megmozdulást.

1814 augusztusa. *José Angulo* vezetésével forradalom tört ki *Cuzcóban* az 1812-es *cadizi* alkotmány hatására, melyhez sok indián és pap is csatlakozott. A felkelők elfoglalták *Arequipát*, ahol az alkotmányos monarchia mellett tettek nyilatkozatot. *Pérez Armendáriz cuzcói* püspök szelíd bánásmódra intette a papokat az indiánokkal szemben, és támogatva erkölcsileg *Angulo* megmozdulását.

1815 novemberében levették a megmozdulást.

1821. július 28. *San Martín*, Lima bevétele után hirdette ki Peru függetlenségét.

Szeptemberben, vizsgálati bizottságot hoztak létre a klérus politikai viselkedésének ellenőrzésére. Az eljárások során eskü alatt kellett minden papnak vallomást tennie politikai hovatartozásáról.

1822. szeptember. Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés megalakulása, amely a katolikus vallást, mint Peru államvallását mondta ki, bár ezt, maguk az egyházi képviselők ellenezték.

Az egyház nehéz helyzetbe került Peruban is a függetlenség után, a sok betöltetlen egyházi hivatal miatt, ami egyházpolitikai válságokhoz vezetett a Szentszék és az új köztársaság között. A köztársaságiak igyekeztek idővel felhasználni az egyházat és a vallást, mint a legitimáció egyik hatásos komponensét.

A harcoló liberális vezérek felismerték az egyház jelentőségét a nemzeti összetartozásban, valamint az új társadalmak konszolidációjában betöltött szerepét, ezért a kezdeti liberális kormányok célja inkább volt az egyház feletti dominancia biztosítása, mint magának az egyháznak a tönkretétele.

A függetlenségért fegyverrel harcoló csapatvezérek, általában tisztelettel voltak a katolicizmus hagyományai iránt és nem hiányzott belőlük a vallásos meggyőződés sem. *Belgrano* tábornok arra kérte *San Martint* egyik levelében (1814. április 6.), hogy: „Ne szűnj meg imádkozni a Kegyes Miasszonyunkhoz (*Nuestra Señora de las Mercedes*) és nevezd őt a felkelő seregek tábornokának (*general*)”. *Belgrano* kardját ma is lehet látni a *Virgen Generala* nemzeti kegytemplomban a Szűz képmása előtt, *San Miguel de Tucumán*ban, amit a tábornok a *tucumáni* győztes ütközet (1812) után oda helyezett el, hogy teljesítse korábbi fogadalmát.

Az egyházi struktúráknak jelentős szerepe volt vidéken, ahol a *doktrínák* biztosították az *interior* területeinek benépesítését. A *doktrína*, egy már konszolidált településből és 2-3 filiából állt. Általában egy pap jutott, egy *doktrína* pasztorális ellátására. Az egyház rendszeresen végzett népszámlálást, a tized behajtása miatt. A vidéki papságot nagy tiszteletben tartották a nép között végzett oktatási és emberbaráti, pasztorációs tevékenysége miatt (a nép között). A püspököknek látogatniuk kellett egyházmegyéjüket és őrködniük a hitélet, az erkölcs, a papság diszciplinája felett. Ez a kötelezettség azonban ritkán volt teljesíthető nagy távolságok miatt.

A liberális kormányok egyházellenes intézkedései a 19. század végén kaptak vallásellenes tartalmat és ekkor váltak általános jelenséggé. A liberalizmus elsődleges célját képezte a társadalom laicizálása. Peruban is, csak a közjóért dolgozó szerzetesrendek működését engedélyezték a liberális kormányok.

1824 *Ocopán*ban bezárták a ferences rendházat és iskolává alakították át. Ennek hatására megszűnt a missziós tevékenység a keleti területeken.

1826 Rendelet a szerzetesrendek ellen. A szerzetesi hivatás nem volt vállalható 25 éves korhatár alatt. Egy településen, csak egy rendház működhetett. A 8 szerzetesnél kevesebb létszámmal rendelkező kolostorokat bezárták, vagyonukat államosították.

1836 Az *ocopai* misszió újraindítása. A térítések és a csoportos megkeresztelesek, gyakran voltak felszínes evangelizációs eredmények, különösen a nagy távolságok miatt.

1838 A Szentszék és Peru között megegyezés jött létre. Az állam megkapta a jelölés jogát, de a püspökjelöltek kánoni beiktatása Rómában történt. Az új püspökök feladata, a perui egyház újjászervezése volt.

Róma erőteljes fellépése következtében, eltávolították a liberális papokat a klérus sora-



iból, akik elvesztették minden egyházi befolyásukat. *Bartolomé Herrera* (1808–1864) ekkor, az egyház legjelentősebb konzervatív gondolkodója volt. Prédikációiban elutasította a népi szuverenitást.

**1845–1862** *Ramón Castilla* elnöksége alatt, megkezdődött a gazdasági fellendülés.

**1854–1856** között eltörölték Peruban a rabszolgaság intézményét, az indiánok kényszermunkáját, az egyházi és katonai előjogokat, valamint a tizedet.

**1855–1856** A liberálisok a Nemzeti Konvencióban követelték az állam és az egyház szétválasztását, az egyházi előjogok eltörlését, a vallási toleranciát. Ezek konzervatív lázadáshoz vezettek, *Ignacio Vivanco* vezetésével.

A hittudományi intézetekből kiválóan képzett papok kerültek ki ebben a periódusban, de megkezdődött velük a hatalmi elit érdekeinek kiszolgálása is.

**1872.** augusztus 2. A Perui Köztársaság első civil elnöke, a Polgári Párt jelöltje, *Manuel Pardo y Lavalle* lett és vele kezdetét vette a kapitalizmus periódusa.

## ■ CHILE

Peru Alkirályság geopolitikai térségének függetlenségét Spanyolországtól, *Juan Pablo Viscardo y Guzmán* jezsuita emigráns képviselte elsőként.

**1767**-ben emigrálni kényszerült Peruból, majd Európában-, főképp Itáliában élt, de Angliában halt meg **1798**-ban, amikor a leginkább szorgalmazta Spanyol-Amerika függetlenségének előmozdítását az angolok között.

**1781**-ben *Guzmán* már javasolta az angol kormányhoz intézett leveleiben, hogy támogassák a *Tupac Amaru* felkelését. Meglátása szerint, sorsközösség létezett a kreolok és az indiánok között, ami a spanyol uralom elleni antipátián alapult. Szerinte, a kreol papok nagy befolyással rendelkeztek az indián társadalmi rétegek felett, amit felhasználhatónak vélt, a spanyol fennhatóság elleni forradalmi megmozdulás esetén a gyarmatokon.

**1791–1792** között *Guzmán* megírta a *Cartas a los españoles americanos* (Levelek az amerikai spanyolokhoz) című munkáját, ami híressé tette. A levelek alapgondolatait már évekkel előtte kidolgozta.

A szülőföldjükről elüldözött jezsuiták közül többen kiemelkedtek az amerikaiáság terjesztésével, de csak a perui *Guzmán* és a chilei *Juan José Godoy* szövetkeztek nyíltan a politikai függetlenség megvalósításáért. *Guzmán* gondolatai hatással voltak Nagy-Kolumbia és *Río de la Plata* vidékére, de művét csak **1822**-ben publikálták Limában.

**1805**-ben szövetkeztek Peru felszabadításáért: a *huánucói* ásványkutató *José Gabriel Aguilar* és a *cuzcói* kreol *Manuel Ubalde*. A spanyol uralom helyébe egy független királyságot képzeltek el. Mindketten kapcsolatba léptek *cuzcói* kreolokkal, köztük több pappal és szerzetessel. Az összeesküvést felfedezték és két kezdeményezőjét kivégezték.

A kreol messianizmusként is ismert mozgalom jelezte, hogy létezett egy forradalmi vonulat az egyházon belül, már **1808** előtt.

**1806** VII. Pius pápa, *Diego Navarro Martín de Villadres*-t nevezte ki *Concepción* püspökének, aki az

**1815**-ben, Santiago püspöki székét betöltő *José Santiago Rodríguez* kollégájával fellépett a függetlenségi mozgalom illegitim volta ellen. A köztársasági kormányok száműzték őket, és mindketten Spanyolországban fejezték be életüket.

A klérus megosztott volt politikai állásfoglalását illetően. A fogolykiváltó rendi *José María Romo*, az ördög művének tartotta a felkent király legitimitása elleni lázadást, de a főpásztorok

ligitimista pozíciója ellenére sem hiányoztak a klérus soraiból a szeparatizmust támogatók, mint például *Rafael Andren*, *Camilo Henríquez*, *Joaquín Larraín* és *José Ignacio Cienfuegos* kanok.

**1816.** január 30-án VII. Pius pápa *Etsi longissimo* enciklikájával a hatalmában restaurált VII. Ferdinánd iránti hűségre intette a latin-amerikai püspököket.

**1817-es chacabucói** győzelem után *Cienfuegos* kanok, a függetlenség mellé állt. *Cienfuegos* a *hic et nunc* kiharcolt szabadságban, az emberi méltóság kiteljesülését látta. *O'Higgins*, őt küldte Rómába rendkívüli meghatalmazottként, hogy kapcsolatot létesítsen a Szentszékkal. A „forradalmi” papok tevékenysége oda vezetett, hogy lassan bomlani kezdtek a gyarmati erkölcs és a birodalmi egyház alapjai.

A források szerint, a monarchista papok gúny céltáblái lettek, azaz a gyarmati egyház fokozatosan, de elvesztette hitelét.

A papneveldek légkörét jellemzi, az azonos szemináriumban végzett két csoporttárs: *Nicolás de Piérola* és *Manuel González Prada* életútja. *Piérola*, kétszer töltötte be az elnöki hivatalt, mint diktátor a chilei háború alatt (1879–1881) és mint népvezér (1852–1861). Bár elhagyta a papképző intézményt, de politikusként védte az egyházat. Vele ellentétben, *Manuel González Prada*, miután elhagyta a szemináriumot (1857–1860), a perui antiklerikalizmus legnevesebb alakjává vált.

Ami a népi vallásosságot illeti, olyan erőre tett szert a függetlenségi harc kibontakozása folyamán, hogy kezdett aggodalmat kelteni a liberális vezetőkben és később nem hiányoztak epizódok, melyek alkalmával maguk a köztársaságok léptek fel a népi vallásosság radikális megmozdulásaival szemben.

**1818** A függetlenség kikiáltása, egyben az egyházi reformok kezdetét is jelentette. Az egyház lemondott az időleges hatalomgyakorlás igényéről, a tizedről, az egyházi hivatalokkal járó magas juttatásokról és hivatását gyakorolva, a pasztorációs munkára helyezte a hangsúlyt. *Bernardo O'Higgins* bizalmasának, *Pedro Arce* papnak a javaslatára, megszűnt a reverenda viselésének kötelezettsége. A reformok eszmeisége, a janzenista áramlatokból táplálkozott. A reformerek kezdetben nem voltak a Szentszéktől való elszakadás hívei sőt, Róma támogatásával akarták előmozdítani a köztársasági kormányok legitimitását. A királyi kinevezések, azaz a patronátusi joggyakorlattal járó privilégiumok folytonosságát nem ismerték el. Az ezernyolcszázhuszas évek második felében azonban, Francisco Anonio Pinto tábornok elnöksége alatt (1827–1829), a reformpártiak a Rómától független nemzeti egyház létrehozására törekedtek.

**1824** A Róma küldte rendkívüli meghatalmazott, *Giovanni Muzi* prelátus missziója teljes sikertelenségbe fulladt az egyházkormányzati kérdések megoldását illetően. *Muzi*, a korona iránti hűségre buzdította a híveket, pasztorális vizitációi alkalmával.

**1828.** december 15-én, XII. *Leo* kinevezte *Taéca* plébánosát, *José Ignacio Cienfuegost*, *Concepción* püspökének. Az

Az **1830-as** évek jellemző reformmozgalmat illusztrálja *O'Higgins* pápának írt levele, amelyben javasolta XVI. Gergelynek egy zsinat összehívását Frankfurtba, az egyházreform előmozdítása érdekében. *O'Higgins*, zsinati témaként terjesztette elő a pápának: a keresztény egyházak közti egység és tolerancia szorgalmazását; a celibátusi kötelezettség eltörlését; a felekezeti szabadság bevezetését; valamint a dialógus szükségét az Egyház és a modern társadalom között.

**1830** A konzervatív párt restaurációja, majd a konzervatív *Joaquín Prieto* elnöksége (1831–1841) és végül az

1833-as alkotmány adták vissza az egyházi élet békéjét.

1842 *Pedro Palazuelos* pap követelte az írástudatlanok szavazati jogait.

1844. június 17-én megjelent *Francisco Bilbao Barquín Sociabilidad Chilena* című cikke, ami megbotránkoztatta a chilei társadalmat, erkölcsstelennek minősítve az író, amiért tanulmányában az elnyomottak iránti szolidaritásra szólított fel. *Bilbao* ekkor Párizsba távozott, ahol kapcsolatba lépett *Felicité de Lamennais*-vel, a liberális katolicizmus megalapítójával.

1850 *Bilbao* visszatért Chilébe, és

májusban, megalapította a *Sociedad de la Igualdad* társaságot, amely a radikális liberalizmus ideológusait gyűjtötte egy táborba. Céljuk, a szabadság, valamint az egyenlőség elvein alapuló chilei társadalom megvalósítása volt, a népi szektorok felé történő nyitással. Kormányellenesnek minősített programjuk miatt,

november 9-én betiltották a szervezetet és vezetőit bebörtönözték. *Bilbaot* kiközösítették a katolikus vallás elleni megnyilatkozásai miatt, melyeket a *Boletines del espíritu*-ban tett közzé.

A *Sociedad de la Igualdad*, előfutára volt későbbi Radikális Pártnak (*Partido Radical de Chile*).

1851-ben megalakult az egyház-orientált Konzervatív Párt (*Partido Conservador*), amely a Katolikus Egyház értékrendjének védelme mellett állt ki.

1856 januárjában robbant ki az úgynevezett *Cuestión del Sacristán*, amely alkalmat adott az állam és az egyház szétválasztása igényének kifejezésére, amit *Manuel Antonio Matta* fogalmazott meg; valamint az alkotmány refomjának a követelésére. Számos plébános és szerzetes pap prédikált ekkor, *Manuel Montt* elnök diktatúrája ellen.

1858 októberében *Copiapó* városban megalakult a *La Asamblea Constituyente* néven ismert szervezet. Tagjai küzdöttek: a köztársasági elnök jogkörének autoritárius gyakorlata, és az adminisztratív centralizáció ellen, valamint helytelenítették az egyház túlzott befolyását a kormány döntéseiben.

Ezt a periódust, a klerikalizmussal szembeni politikai harc jellemezte, ami az egyház és az állam közti sorozatos feszültségekhez vezetett.

1862. május 12-én, a frissen alapított *La Voz de Chile* hasábjai kezdték terjeszteni a radikális követeléseket: laikus társadalom; választói szabadság; decentralizált adminisztráció; alkotmányreform és a nép képviselte a kormányzásban.

1863. december 24-én összeült *Copiapó*-ban az ország első Radikális Választói Gyűlése (*Asamblea Radical Electoral*), amely létrehozta Chile Radikális Pártját (*Partido radical de Chile*)

1864-től, lelkigyakorlatos központok alakultak vidéken a nagybirtokosok támogatásával, amelyek a dolgozók gyakorló vallásos életéhez adtak asszisztenciát. Az állam, szövetségest látott az egyházban, ezért támogatta. Az ország politikai életében a konzervatív egyházi dominancia érvényesült egészen

1871-ig, amikor a radikális liberálisok kerültek uralomra. Az egyházi tized gyakorlatát betiltották, életbe lépett a házasságkötés polgári intézménye és eltörölték az egyházi fórumok joghatóságát.

1925 Az alkotmány végleg elválasztotta az egyházat az államtól.

## Río de la Plata Alkirályság

### ■ ARGENTÍNA

A szabadkőműves páholyok szorgalmazta függetlenség és alkotmányosság, a hatalomátvétel legitimitásának kérdése erősen megosztotta a papságot. Az alkirályság két jelentős szerepet betöltött püspöksége Buenos Aires és Córdoba voltak, *Benito Lué y Riega* és *Rodrigo Antonio de Orellana* legitimista püspökökkel az élükön. *Salta* püspökségét, az első kreol püspök, *Nicolás Videla del Pino* kormányozta.

1803-tól, a spanyol *Benito Lué y Riega* lett Buenos Aires püspöke. Példás odaadással látogatta egyházmegyéjét, új plébániákat, szemináriumokat alapítva. Az

1806–1807 közti angol megszállás idején, *Riega* engedelmisségi esküt tett az angol koronának azzal a feltétellel, hogy a katolikus vallás és a püspöki tekintély sértetlen marad.

Buenos Aires visszafoglalása idején nem vállalt nyíltan aktív szerepet, de támogatta az *Álzaga* kezdeményezte védelem megszervezését.

1807-ben jelentős anyagi támogatással mozdította elő a milíciák felszerelését. A papság viszont a milíciák élére állt az önvédelmi harcban. Az angolok feletti győzelmet, Szűz Mária segítségének tulajdonította a nép.

1809-ben *Riega* szentelte fel a Buenos Airesbe érkezett *Orellana*, *córdobai* püspökjelöltet, aki

Októberben foglalta el székhelyét *Tucumán*ban. *Orellana*, a francia forradalom megismétlődő jelenségének ítélte a spanyol-amerikai megmozdulásokat, ezért a májusi forradalom idején nem ismerte el Buenos Aires új kormányzói testületét és a royalisták mellé állt. Az Északi Hadsereg győzelme után a püspököket is bebörtönözték az ellenállókkal együtt, és Buenos Airesbe vitték, ahol megmenekült ugyan a halálos ítélettől, de rabtársai kivégzését végig kellett néznie, ellátva őket az utolsó szentségekkel.

1810. május 22-én, a *Cabildo Abierto* megnyitásakor, *Riega* püspök azt az álláspontot védte, miszerint az Alkirályság a spanyol nép gyarmata és nem az amerikai spanyolok tulajdona. *Riega* a legitimitás megrögzött védője volt. Az első kormányzói *junta* megvonta tőle a *Banda Oriental* területein tervezett pasztorációs látogatásokat, sőt

1811 júliusában megtiltott számára minden nyilvános szereplést, prédikálást és a hívek gyóntatását is.

1812-ben meghalt *Riega*. A Buenos Aires-i püspökség megüresedett.

Májusban, *Orellana* püspök visszatérhetett *Córdobába*, ahol megkezdte egyházmegyéje látogatását. Engedelmisséget fogadott az *Asamblea del Año XIII*-nak, amely megadta számára a *Provincias Unidas del Río de la Plata* polgára titulust. *Ortiz de Ocampo*, *Córdoba* kormányzója azonban bizalmatlan volt iránta.

1813. január 13. Az *Asemblea del Año XIII* alkalmával 12 egyházi személy volt jelen. A gyűlés határozatai között szerepelt: az Inkvizíció megszüntetése; az Általános Szerzetesi Hivatal létrehozása, amely a szerzetesi intézményeket felügyelte, megtiltva a helyieknek, a félszigeti előjárókkal való kapcsolatot. A gyűlés egyik küldöttje volt, *P.J. Vidal* atya.

Június 4-én pontosították, hogy az új állam független minden külföldi hatalomtól, érteve alatta a Róma központú Katolikus Egyházat is.

1815 januárjában, *Carlos María de Alvear*, *Director Supremo*, száműzte *Orellana* püspököket *San Lorenzóba*. *Alvear* mandátuma után visszatért *Córdobába*, de *José Javier Díaz* kormányzó

megtiltotta számára a püspöki hivatal gyakorlását, sőt megfosztotta korábban kapott polgári címétől. VII. Pius pápa legitimitást védő *Etsi longissimo* rendelete után

**1816.** július 9-én, a *tucumáni* kongresszus függetlenségi nyilatkozata alkalmával, 18 pap vett részt a kongresszusi munkákban. A *tucumáni* kongresszus, a spanyol koronával való konspirációval vádolta meg *Orellana* püspököt, aki megszökött a rá váró szankciók elől és *Santa Fe*, *Corrientes*, majd a braziliai *São Borja* helységek érintésével Lisszabonba, majd később Madridba távozott.

Október 12. A *tucumáni* kongresszus elhatározta, hogy megbízottat küldenek Rómába az egyházpolitikai kérdések tisztázására és megtiltották az egyházellenes könyvek kiadását.

**1817**-ben meghalt *Salta* püspöke, is és ezzel valamennyi püspöki székhely betöltetlen maradt Argentínában.

**1819** Az egységes argentin alkotmány államvallásnak ismerte el a katolikus vallást és fenntartotta magának a *ius patronatus* gyakorlatát.

**1821**-től, a rehabilitált *Rivadavia* lett a kormány külügyekért felelős minisztere.

**1822** *Rivadavia* miniszter vallási reformjai között szerepelt: állami felügyelet az egyházi élet felett; a szerzetesrendek feloszlata, vagyonuk államosítása, kivéve a nagyszámú rendházakat; az egyházi tized megszüntetése; az állam elkötelezte magát, hogy eltartja az egyházat.

**1823** márciusában *Rivadavia* vallási reformjai, a *revolución de los Apostólicos* néven ismert ellenállást váltották ki úgy a nép, mint az egyháziak részéről, amit kíméletlenül elfojtottak.

**1824.** szeptember 24. XII. Leo pápa *Etsi iam diu* enciklikája felszólította a püspököket, hogy hangsúlyozzák a VII. Ferdinánd restaurációja eredményezte legitimitás elvének tiszteletben tartását a gyarmatokon.

**1825.** február 2. Kereskedelmi szerződés Nagy-Britanniával. A szerződés 12.§-a szabad vallásgyakorlatot engedélyezett az Argentínában élő angol állampolgároknak.

**1827**-ben, a Szentszék *José Benito Lascano y Castillót* nevezte ki a *Córdoba* püspökének, ahol számos probléma adódott az egyház ideiglenes vezetése miatt.

**1829. december 8 – 1832. december 17.** *Juan Manuel de Rosas* első elnöksége alatt következetesen ragaszkodott a *ius patronatus* gyakorlatához. *Rosas*, vallását gyakorló hívőnek tűnt, de az állam engedélyét elengedhetetlenül szükségesnek tartotta a nagyobb egyházi hivatalok betöltéséhez.

**1830.** március 10. A Szentszék hosszas alkudozások után, *Mariano Medrano y Cabrerát* nevezte ki apostoli helynöknek *Buenos Aires*-be. Később azonban problémák adódtak *Rosas* rezisztenciája-, és az *exequatur* joggyakorlata miatt.

Szeptember 20-án, püspökké szentelték *Cabrerát*.

**1830.** október 30-án, *Benito Lascano y Castillót* szentelte püspökké *Medrano y Cabrera*.

**1832.** június 2-i konzisztóriumon, XVI. Gergely, *Cabrerát* iktatta be kánonjogilag *Buenos Aires* püspökének. *Pedro Ostíni*, *Rio de Janeiro*-i nuncius tanácsára pedig *Mariano José de Escalada* lett a város segédpüspöke, *Rosas* jóváhagyásával.

**1834**-től, *Justo Santa María de Oro* töltötte be *Cuyo* püspöki székhelyét, *San Juan*-ban. *De Oro*, a függetlenségi éra első püspöke volt.

**1835.** június 21-én, *Cabrera* püspökké szentelte *Escaladát*.

**1835**-ben, diplomáciai szinten megoldódott a püspöki hierarchia restaurációjának kérdése Argentínában, azaz pápai kinevezések történhettek, az *exequatur* állami gyakorlásával.

**1835. március 7–1852. február 3.** *Rosas* második elnöksége alatt, a jezsuiták visszatérhettek az országba és visszakapták javaik egy részét. Az egyházi vezetők úgy *Buenos Aires*-ben, mint Rómában, egyaránt üdvözölték *Rosas* hatalomra lépését, mivel úgy tűnt, hogy az egyházi élet és a vallási értékek restaurálása várható. A vidéki papság támogatta *Rosas* egyházpolitikáját és arcképe gyakran volt az oltárok díszé a templomokban.

**1837-től**, a *Salta*-ba kinevezett új püspök, *José Augustín Molina* is megkezdhette hivatala gyakorlását.

Ebben az esztendőben nevezte ki XVI. Gergely pápa *Cuyo* püspökét is, *Quiroga Sarmiento* személyében, de *Rosas* csak

**1839**-ben adta meg, a hivatala tényleges gyakorlásához szükséges *exequatur*-t.

**1840**-ben, a jezsuitákat ismét kiutasították az országból, mivel nyilvánosan kiálltak a Szenszék jogainak védelméért, a patronátus kérdésében. *Rosas* második elnöksége alatt, negatív változások mutatkoztak az állam egyházpolitikájában. A papoknak kötelező lett propagandát kifejteni a föderáció mellett. Akiről felmerült a gyanú, hogy nem támogatja *Rosas* politikáját, számolnia kellett a zaklatásokkal, megfigyelésekkel, azonnal ítélő eljárásokkal, melyek néha kivégzéssel végződtek. *Medrano* püspök egyértelműen *Rosas* mögé állt és szinte eszközévé lett. Annak ellenére tette ezt, hogy tudomása volt a nyilvános liturgia rendszeres állami ellenőrzéséről.

**1850** IX. Pius pápa, *Ludovico de Besi* rendkívüli meghatalmazottat (*delegato apostolico*) küldte Argentínába a felmerült egyházpolitikai kérdések rendezésére. *Rosast* meglepte *Besi* missziója és néhány udvarias gesztus után hátráltatni kezdte a szentszéki küldött munkáját, majd felszólította, hogy hagyja el *Buenos Aires*-t.

**1851.** április 7. *Escalada* önként távozott *Buenos Aires*-ből, *Medrano* y *Cabrera* halála után. Az új püspöki helynök *Miguel García* lett, aki *Rosas* bizalmát élvezte.

## ■ BOLÍVIA

**1767** A jezsuiták kiűzése után a *chuquisacai* egyetem, egyházmegyes papok és laikusok irányítása alá került.

**1805** IV. Károly (1788–1808), *Benito María Moixó y Brancolí* bencés szerzetest nevezte ki *Charcas* érsekévé. Az érsek számára gondot jelentett a szeparatista eszmék terjedése egyházmegyéjében, valamint a szemináriumok laza fegyelme és a papság dekadens, világias életvitele.

*Moixó*, meggyőződéses legitimista és királypárti volt.

**1807.** január 2-án érkezett *La Plata*-ba.

Június. *Moixó* kiáltványt adott ki a *Buenos Aires*-ben angol inváziók idején és ellenállásra szólította fel a népet, *Rio de la Plata* felszabadításáért. Adományokat gyűjtött a város védelméért és az ostromlott lakosság ellátásáért.

**1808.** szeptember. *Sevillai junta* felszólította a klérust és *Moixó* érseket, hogy támogassák a helyi *juntát*.

November *Moixó*, a legitim hatalommal való együttműködésre szólította fel papjait.

**1809.** január. *Moixó* adományok gyűjtését rendelte el a spanyolországi felszabadító hadjárat támogatására és 20 000 *pesó*t küldött a félszigetnek.

Május 25. A függetlenségi áramlatot már érzékeltette a *chuquisacai* mozgalom (*monachistas*, *carlotistas* és *fernandistas*). Az események hatására, *Moixó* elmenekült *Chuquisaca*-ból.

Július 16. *Pedro Domingo Murillo* vezetésével forradalmi megmozdulás tört ki *La Paz*-ban.

A *Cabildo Abierto* megfosztotta hatalmától *Tadeo Dávila* kormányzót és *Remigio de la Santa y Ortega* püspököt, aki 1799-től állt *La Paz* érseksége élén. *Ortega* három, a *Junta Tuitiva del la Paz* forradalmárait sújtó exkommunikációt bocsátott ki, kilenc nap leforgása alatt.

Július 27. A *Manifesto de la Junta Tuitiva*, vagy a *Proclama de la Junta Tuitiva* néven ismert dokumentum, amelyet a pap *Medina* szerkesztett, elsőként deklarálta Latin-Amerikában a gyarmatok függetlenségét.

Szeptember. *Ortega*, a *La Paz*tól északkeletre fekvő *Yungas* vidékére utazott, ahol legitimista erőket toborzott, mivel *Irupana* és környéke plébánosai, a szolidaritásukról biztosították.

Október–november. *José Manuel de Goyeneche* royalista osztagai megsemmisítették a felkelőket, három egymást követő ütközetben (*Chacaltaya*, *Irupana* és *Chicaloma*).

1810. január 29-én kivégezték a függetlenségi mozgalom kilenc aktivistáját (*protomártíres de la independencia*).

Október *Moixò* visszatért *Chuquisacá*-ba és aláírta a *Buenos Aires*-i junta törvényességét elismerő nyilatkozatot.

November 24. *Francisco Javier Aldazábal* kreol püspök, aki 1808-tól vezette *Santa Cruz de la Sierra* egyházmegyéjét, tartózkodóan viselkedett a forradalmi megmozdulások láttán.

1812. június. *Aldazábal* püspök meghalt és *Santa Cruz* egyházmegye püspöki széke megüresedett.

December. *Moixò* áttette székhelyét *Cochabambá*-ba, majd

1813 júniusában *Oruró*-ba menekült, mert *Cochabambát* elfoglalták a köztársaságiak.

December. *Moixò* visszatért *Cochabambá*-ba.

1814. *Ortega* püspök, *Limá*-ba távozott.

1815. május. *José Casimiro Rondeau y Pereyra* tábornok száműzte *Moixòt*, aki

1816. április 11-én halt meg. Ebben az esztendőben *Ortega* is lemondott, *La Paz* egyházmegyéjéről.

November 16. *Ortega* lemondása után, *Diego Antonio Martín Navarro de Villodres* kapott királyi kinevezést *La Paz*-ba. *Villodres* azonban nem tudta elfoglalni székhelyét *San Martín* előrenyomulása miatt és visszatért Spanyolországba. Az egyházmegye vezetésével, a kreol *Matías Terrazas* püspöki helytartót bízta meg

December. *Villodres* *Cuzcó*-ba tartózkodott, ahol az *ayacuchói* csatáig maradt és kapcsolatba lépett a *La Plata*-i káptalan tagjaival,

1818. október 19-én, *Antonio Sánchez Matas*, spanyol ferences kapott kinevezést a megüresedett *La Paz* egyházmegyébe, ahova

1821. augusztus 11-én érkezett meg. Az új érsek monarchista politikát folytatott, amiért

1825-ben menekülnie kellett.

1825 *Matías Terrazas* püspöki helynök szimpatizált a forradalmi változásokkal és párbeszédet folytatott a hatalom új képviselőivel, ami a kreol klérus sajátja volt, a spanyol felső hierarchiával szemben.

Január 28. *Antonio Sánchez Matas* a városi káptalanra ruházta át az egyházkormányzási feladatkört. Ezt követően

Augusztus 15-én *Buenos Aires*-ből jelentette be lemondását a Szentszéknek és Spanyolországba távozott.

Az *Aldazábal* püspök halála óta (1812) üresen maradt *Santa Cruz* egyházmegyébe, *Agustín*



*F. de Otondo* lett kinevezve. Az új érsek monarchista politikát folytatott, amiért még az év folyamán, menekülnie kellett.

Augusztus 6. Az *ayacuchoi* csata győztese, *Antonio José Sucre*, összehívta a Nemzetgyűlést *Chuquisacaba*-ba, amely deklarálta Bolívia Köztársaság megalakulását és függetlenségét.

December 11-én *Bolívar* rendeletet adott ki az egyházi vagyon államosításáról.

**1826** *Sucre* tábornok lett a köztársaság elnöke. *Sucre* állásfoglalása az egyházzal szemben inkább politikai volt, mint vallási. Az egyházi előjogok a nép körében is visszatetszést keltettek, ezért eltörlésük nem tűnt vallásellenes intézkedésnek.

*Ramón Antonio de Asín* áldozópap, reformterveket mutatott be *Sucrénak* írt levelében, javasolva a Nemzeti (Rómától független) Egyház létrehozását. Tervezetében szerepelt a kinevezések kérdése is.

A férfikolostorok többségét bezárták, gyorsítják a szekularizációt, a püspökök kinevezése állami engedélyhez kötött.

Március *Agustín F. de Otondo*, levélben értesítette a pápát, hogy a pápai bullákat meg sem kapta kánonjogi pozíciójának törvényesítésére. *Otondo* úgy halt meg, hogy fel sem szentelték püspököknek.

A függetlenségi áramlattal rokonszervező egyháziak között voltak *La Pazban*: *J. A. de Medina*, *J. M. de Asín*, *M. de León*, *J. M. Mercado*, *J. Castillo*, *J.M. Mendizábal*; *Cochabambában*: *I. Muñecas*, *J. B. Oquendo*; *Chuquisacában*: *F. X. de Orihuella*; *Santa Cruzban*: *J. A. Salvatierra*.

Augusztus 22. A 12 szerzetesnél kevesebbel rendelkező kolostorokat bezárták.

Szeptember 14. Rendelet az egyházi tized állami célra való felhasználásáról.

**1829.** november 30. *La Paz* új püspökének, *José M. Mendizábal*t szentelték fel. Az egyházmegyei élet restaurációjáért dolgozott tevékenyen, pasztorális vizitációkat végzett, plébániákat alapított, jóllehet az országban anarchia uralkodott.

**1833** *Andrés Herrero* engedélyt kapott misszionáriusok behozatalára Spanyolországból. Tevékenysége folytán a kolostorok többsége újra megnyílt, sőt újakat is alapítottak.

**1835-ben**, *José M. Mendizábal* érseki rangot kapott.

**1841–1847** *Adolfo Ballivián* elnöksége alatt, Franciaországból hozatott a kormány szerzeteseket, a közoktatás megoldására.

**1847.** június 25. IX. Pius pápa új püspökség alapítását engedélyezte *Cochabambában*.

**1851-ben** megegyezés jött létre Bolívia és a Szentszék között. A klérus ebben az időben kevés tekintéllyel rendelkezett az országban, gyér teológiai képzettsége és túlzottan világias életvitele miatt, ezért az

**1852.** március 12-i állami rendelet előírta, hogy áldozópappá szentelni csak teológiából doktorált szeminaristát lehet, sőt a kormány körlevelet bocsátott ki

**1853.** június 15-én azzal a rendelettel, hogy egyetlen pap sem hagyhatja el plébániája területét, állami engedély nélkül.

**1859.** november 24. A szemináriumok autonómiát kaptak, de az egyházi előljárók és szeminárium tanárok számára kötelező volt az állameskü letétele.

**1871** Az új alkotmány elfogadta a vallásszabadságot.

**1873.** május 4 – június 1. *Cochabambában* fél évszázados szünet után egyházmegyei zsinatot tartottak, mely hatályba léptette a tridenti zsinat határozatait, és állami kezdeményezésre kötelezték a plébániákat az ingyenes iskolák felállítására és az oktatásra.

A szemináriumok sokáig maradtak az ország egyetlen felsőoktatási intézményei. Később,

közükatási szerepet töltöttek be, mert képzést adtak a nem papi pályára készülő polgári fiatalságnak is. Több szemináriumot bezártak a laza erkölcsök miatt.

1911-ben törvényesítették a polgári házasság intézményét és

1932-ben bevezették a válást. Ezzel egyidejűleg, megkezdődött a klérus házasodásának, laicizálódásának a folyamata, valamint a kommunizmus és a protestantizmus térhódítása.

## Protestantizmus Bolíviában

A protestantizmus meghonosítója Bolíviában *Diego Thompson* volt, a Brit Bibliai Társaság tagja. Intenzív kapcsolatot tartott fenn *San Martínnal* és *Bolívarral*. A *limai* és a *cuzcói* egyetem tanárainak segítségével lefordította az Új-testamentumot *kecsua* nyelvre.

1827-ben megérkezett Bolíviába az első protestáns misszionárius, *Lucas Mathews*, a Brit Bibliai Társaság tagja.

1846 *Allan Gardiner* protestáns missziót alapított *Potosí*-ban, elnöki engedéllyel.

1877 *José Mongiardino* mártírja.

1894 Megjelent *E. Millard* és *L. Guinness* „Az elveszett kontinens” című könyve, mely a protestáns missziók hiányát fájlalja Dél-Amerikában.

1895 *William Payne*, a Szabad Testvérek misszionáriusa, Bolíviába érkezett. Mivel *Sucre* érseke alkotmány sértéssel vádolta meg, el kellett hagynia az országot.

1898 *Archibald Reekie*, megalapította a Bolíviai Baptista Gyülekezetet és ezt követően

1907-ben *George Allan*, a *Bolivian Indian Mission*-t.

1906-tól állandósult a metodista hittérítői tevékenység Bolíviában.

## ■ URUGUAY

Uruguay és Paraguay függetlenségi harca nem Spanyolország elleni küzdelem volt, hanem az embrionális fázisban lévő argentin állam hatalmi expanziójával és centralizációjával szembeni ellenállás.

Az 1806–1807-es angol inváziók idején a *Banda Oriental* népe egy emberként mozgult meg, még a nők is aktívan vettek részt a harcban. *Buenos Aires* védelmére tömegesen jelentkeztek az önkéntesek a *Banda Oriental* térségéből. A kormánynak limitálnia kellett a számukat, hogy *Montevideo* ne maradjon védelem nélkül. Kiemelkedő volt a katalán módra megszervezett lövészek egysége (*migueletes*). A papság itt is vállalta a csapatok szervezését és az önvédelmi harcnak, vallásháború jellege volt.

A győzelmet Isten segítségének tulajdonította a nép, és nagy számban vettek részt az

1808. február 3-án tartott gyászmisén *Montevideo*-ban, a harcokban elesett 660 hős emlékezetére.

1810. május 25-én, *Baltasar Hidalgo de Sisneros*, a hatalmától megfosztott *Río de la Plata* alkirálya, *Montevideo*-ba menekült *Buenos Aires*-ből. *Montevideo*, a *Río de la Plata* torkolatának legfontosabb kikötője, a spanyol restauráció stratégiai központjává vált az alkirályságban.

1811-ben kezdődtek Uruguay függetlenségi törekvései, de kimenetelük a brazil és az argentin hatalmi érdekektől váltak függővé, ezért Uruguay Köztársaság függetlensége, 1828-ban valósulhatott csak meg.

A térség önállósága, a *Río de la Plata* keleti partjának (*Sete Povos*) geopolitikai hovatartozásától függött. Ez a terület, a spanyolok, és a portugálok közti határvillongások tárgyát képezte a 19. század elején is.

Januárban, a spanyol *Consejo de Regencia*, új alkirályt küldött Montevideóba *Francisco Javier de Elío* személyében, akit a *Buenos Aires-i junta* nem ismert el és február 13-án támadást indított ellene.

Az Első *Junta* titkára *Mariano Moreno*, *José Gervasio Artigas* bízta ekkor meg a montevideoi spanyol reakció elfojtásával.

Április 11-én *Artigas* kibocsátotta az ún. *Proclama de Mercedes* nyilatkozatot és élére állt a *Banda Oriental* térség forradalmi megmozdulásának.

Május 18-án megsemmisítette a spanyol erőket, a *Las Piedras* ütközetben. *Artigas* kikiáltották, mint *Primer Jefe de los Orientales*.

1811 végén *Gaspar Vigodet Montevideo* kormányzója ezt írta *Benito Lué y Riega*, *Buenos Aires-i* püspöknek a *Banda Oriental* helyzetéről: „A nép nagy tudatlansága az oka, hogy csak azt látják, amit plébánosai mondnak neki, akik viszont épp a jó ügy legnagyobb ellenségei.” A jó ügyé, vagyis a spanyol monarchia ügyéé!

A papság, döntő szerepet játszott az *Artigas* vezette *gaucho* mozgalomban. *Artigas* egyik leghűségesebb követője volt *José Benito Monterroso*, ferences pap.

A *Banda Orientalban* (*Corrientes*, *Santa Fe* és *Entre Ríos*) több tényező is bonyolította a helyzetet, köztük: a helyi *caudillók gaucho*-felkelése, aminek az élén a lokálpatrióta *Artigas* állt 1800 óta; *Artigas*, *Juan Martín de Pueyrredón*nal együttműködve alakította meg első fegyveres különítményét 1806-ban; *Charcas*, *Buenos Aires* rövid uralma után, a perui királyi csapatok kezébe került, 1811-ben; *Asunción juntája* pedig elűzte a spanyol hatóságokat és deklarálta függetlenséget 1811-ben, ahol *José Gaspar Rodríguez de Francia* forradalmi vezérnek egyáltalán nem volt szándékában az együttműködés *Buenos Aires* centralizmusával, legalábbis hosszú távon.

1812-ben *Artigas* összehívta a Nemzeti Kongresszust *Maroñasban*, amely *Banda Oriental* föderális kormányzása mellett döntött és követte a *Provincias Unidas del Río de la Plata* modellt.

1813-ban *Artigas* személyesen diktálta instrukcióit a *Banda Oriental* képviselőinek, köztük 4 papnak, akik *Montevideo* delegáltjai voltak a *Río de la Plata* Egyesült Tartományok alkotmányozó gyűlésén. A kapott megbízásoknak megfelelően a képviselők követelték: a függetlenséget a spanyol fennhatóságtól; a provinciák egyenrangúságát a közös megegyezés értelmében; a köztársasági kormányzási formát; a vallás- és polgári szabadságot; a *Provincia Oriental* fennhatóságát a hét Keleti Misszió (*Misiones Orientales: San Borja, San Nicolas San Luis, San Lorenzo, San Miguel, San Juan, Santo Angel*) felett. Mindez azt is jelentette, hogy tartományi autonómiát követeltek *Buenos Aires* centralista irányzatával szemben. Az egyházkormányzatot illetően pedig szorgalmazták a függetlenséget, *Buenos Aires* egyházi tanácsától. *Buenos Aires, Córdoba* és *Salta* püspökei ellenezték ezt a szeparatista mozgalmat, de a világi papság 95%-a, valamint a szerzetesség 60%-a szimpatizált vele. A mercedárius<sup>6</sup> rendiek a szeparatizmus mellett foglaltak állást, míg a ferencesek ellene voltak.

1814. február 11-én a *Río de la Plata* Egyesült Provinciáinak Legfőbb Igazgatója (*Director Supremo*) *Alvear*, rendeletet adott ki, amelyben a „haza ellenségének” (*enemigo de la Patria*) bélyegezte *Artigas*at, nullának minősítve *Artigas* valamennyi köztisztviselői címét (*Teniente Gobernador, Justicia Mayor y Capitan del Departamento de Yapeyú*), valamint a képviselőknak adott instrukciók törvényességét. *Artigas* fejére 6000 pesos vérdíjat tűztek ki.

Válaszul megalakult a Szabad Népek Szövetsége (*Liga de los Pueblos Libres*), *Protector*-ának kiállva ki *Artigas*at és kezdetét vette a polgárháború.

1815 januárjában a *Gayabos*-ban elszenvedett vereség után, *Carlos María de Alvear* (*Director General*) kénytelen volt kiűriteni *Montevideó*-t és átadni *Artigas*-nak.

Június 29-én *Artigas* összehívta a Szabad Népek kongresszusát (*Congreso de los Pueblos Libres*), amit Kelet Kongresszusának (*Congreso de Oriente*) neveztek. Ez a kongresszus függetlennek nyilvánította *Córdoba*, *Corrientes*, *Entre Ríos*, *Misiones*, *Santa Fe* és a *Banda Oriental* provinciáit minden külföldi hatalomtól és delegációt küldött *Buenos Aires*-be, a föderális egység érdekében.

A *Banda Oriental* négy képviselőjét letartóztatták *Buenos Aires*-ben és *Alvear* elrendelte *Santa Fe* megtámadását.

1816. július 9-én, amikor a *Río de la Plata* Egyesült Provinciái kikiáltották függetlenségüket a *tucumáni* kongresszuson, *Córdoba* kivételével egyetlen képviselő sem volt jelen a Szabad Népek Ligájából.

Augusztusban brazil erők támadták meg a *Banda Oriental* térségét, *Buenos Aires* hallgatólagos egyetértésével.

1817. január 20-án a brazilok elfoglalták *Montevideó*-t és a mintegy három esztendő harc után, a *Fructuoso Rivera* árulása miatt is elgyengült *Artigas* megsemmisítő vereséget szenvedett.

1820 januárjában, a *Tacuarembó*-i csatában.

Szeptember 5-én Paraguayba menekült, ahol *Gaspar Rodríguez de Francia* adott számára menedéket.

1828-ban, Uruguay Keleti Köztársasága (*República Oriental del Uruguay*) függetlenségének bonyolult nemzetközi körülményeihez azonban már semmi köze nem lehetett, a paraguayi emigrációban élő és elszigetelt *Artigas*-nak, aki

1850. szeptember 20-án halt meg. A korábbi jezsuita missziókon élő *guaraní* indiánok a rendkívüli megbecsülést jelentő *Karay Guazú* (*Gran Señor*) néven őrizték meg emlékét, a függetlenségükért küzdő *Artigas* csapatvezérnek.

## ■ PARAGUAY

A francia forradalmi eszmék Paraguayban, a *San Carlos* Királyi Kollégium szellemisége révén váltak ismertté, ahol oktatási reformokat kezdeményeztek.

1717–1735 között már megmutatkoztak a függetlenségi öntudat első jelei Paraguayban a *comuneros* mozgalmában, ami akkor is a helyi kreol oligarchia (az *encomienderos*) érdekvédelmi harcát jelentette, a jezsuita indián-barát politikával szemben. *José de Antequera Enríques y Castro* már

1723-ban vallotta, hogy a népek szuverén jogai sérthetetlenek és élére állt az *asuncióni* kreol oligarchia lázadásának.

1810. július 24-én az *Asunción*-ban összeült kongresszus eldöntötte, hogy elhatárolja magát a *Buenos Aires*-ben elindult forradalmi megmozdulástól és várakozó álláspontra helyezkedve, megtartja a kapcsolatot és kívárja az eseményeket. Válaszul *Buenos Aires* szakította meg a kapcsolatot és igyekezett a paraguayi szimpatizánsokkal előmozdítani a forradalmat *Asunción*-ban is.

1810 augusztusában a *Buenos Aires*-i *Junta Provisoria* megbízta *Manuel Belgranó*-t, a Paraguayban állomásozó royalista erők elleni expedíció parancsnokságával. A már függetlenségi nyilatkozatot tett *Buenos Aires* ekkor felszólította Paraguayt, hogy vegyen részt a kormányzói *juntában*, amit Paraguay elutasított.

Paraguayban négy társadalmi csoport küzdött a hatalomért: a *spanyolpártiak*, akik nem

akarták a korona adta pozíciójukat feladni; a 'kikötőiek mozgalma' (a *puertoismo*), a *Buenos Aires*hez való csatlakozást akarta; a *föderalisták*, a *Río de la Plata* régió, azaz a volt alkirálysághoz tartozó területek föderációja mellett törtek lándzsát; a *vidéki kreol oligarchia*, amely csupán gazdasági érdekeit védelmezte.

A népek semmi beleszólása nem volt az események alakulásába, azaz semmi nyerni, vagy vesztenivalója nem volt és csupán szemlélője, majd eszköze maradt a májusi forradalomnak tekintve, hogy helyzetén semmi nem változott.

Szeptemberben, *Bernardo de Velasco y Huidobro* kormányzó paraguayi forradalmárokat tartóztatott le és börtönzött be. *Buenos Aires* ekkor indulási parancsot adott ki *Belgranonak*, aki

szeptember 23-án indult el expedíciójával Paraguayba, a helyi forradalmi párt támogatására.

December 19-én a hadászatban járatlan *Belgrano* kezdeti sikert ért el *Campichuelo* közelében az *Itapúa* település elfoglalásával, de Asunción felé vonulva, vereséget szenvedett

1811. január 19-én a *Paraguay* folyó közelében, ami visszafordulásra kényszerítette a *Tebicuary* folyó felé, majd *Tacuari* környékén állomásozva várta az erősítés megérkezését *Buenos Aires*ből. A *Juan Bautista Azopardo* parancsnokolta erősítés flottáját azonban szétosztották a royalisták

Március 2-án *San Nicolás*nál, majd a *Manuel Cabañas* tábornok vezette spanyol erők megsemmisítő vereséget mértek *Belgrano* expedíciójára

Március 9-én a *Tacuari* folyó mentén. A vereség következtében a *Buenos Aires* kivonta csapatait Paraguayból.

1811. május 14–15-én, a paraguayi forradalmárok öttagú *juntájában*, *Francisco Javier Bogarín* pap is részt vett, *Fulgencio Yegros*, *Pedro Juan Caballero*, *Vicente Ignacio* és *José Gaspar Rodríguez de Francia* mellett, akik miután megbuktatták a megfélemlített *Bernardo de Velasco* kormányzót,

Május 17-én proklamálták az új állam függetlenségét úgy *Buenos Aires*től, mint minden más idegen hatalomtól. A szerzetesi, valamint az egyházmegyes papság is a függetlenség mellett volt és aktívan vettek részt a *junták* munkájában, amit azonban a *Francia*-féle diktatúra a szerzetesrendek (domonkosok, ferencesek és mercedáriusok) felszámolásával hálált meg.

Június A kongresszus alkalmával, *Bogarín* és *Manuel Antonio Corvalán*, *Villa Franca* plébánosa és még 22 egyházmegyes pap, valamint a fogolykiváltók (*de la Merced*), a ferencesek és domonkosok képviselőivel együtt, a népi szuverenitás mellett döntöttek. A "minden ember szabadon született" alapelv mellett tettek hitvallást és visszautasították *Buenos Aires* expanziós és annexiós törekvéseit.

A *Manuel Belgrano* vezette intervenció csapatok elleni rezisztencia megszervezésében élen járt *José Augustin Molas*, tábori lelkész.

*Asunción*ban azonban senkinek sem állt érdekében a további feszültség fokozása *Buenos Aires*-szel, ezért

Október 12-én barátsági, kölcsönös megsegítési és kereskedelmi megegyezés született a két város független kormánya között, a konföderáció jegyében.

1814-től, *Francia* egyeduradalomra tett szert és életre szóló diktátori hatalommal ruházta fel magát.

Az egyetlen mérséklő társadalmi erő, az egyház volt. A klérus számára kötelezővé vált a hűségeskü. Egyházi hivatalokat, csak a köztársasághoz hű papok tölthettek be.

1819-ben megkezdődött a papnevelő intézetek és a szemináriumok bezáratása. A tiltakozó *Pedro García de Panés* püspököt házi őrizetre ítélték és megfosztották hivatala gyakorlásától.

1821-ben, a *Fulgencio Yegros* vezette diktatúra elleni lázadást, kivégzések sorozata követte, de a mintegy 30 esztendeig tartó diktatúra alatt nem volt több mint 40 halálos ítélet politikai okok miatt.

1824 A szerzetesrendeket megszüntették, vagyonukat államosították.

1840 *Francia* halálával azonban még nem ért véget a diktatúra, mert az

1844-ben hatalomra került *Carlos Antonio López* köztársasági elnök – aki *Francia* unokaöccse volt –, ha nem is tirannikus, de autokratikus módszerekkel kormányzott. *López* viszont a reformok sorozatát vezette be: megnyitotta az ország határait a külföldi kereskedelem előtt; Dél-Amerika második vasútját építtette meg; kormányzása alatt a lakosság száma nőtt és meghaladta az egy milliót, bevezette az agrár-reformot. Előmozdította *Asunción* főváros urbanizációját, mintegy 200 európai szakértő bevonásával. A közoktatás kötelezővé vált elemi szinten, ami 30 ezer gyermek alapvetően fontos iskoláztatását jelentette a serdülőkorban, mintegy 300 újonnan létrehozott oktatási intézményben.

*López* felvette a kapcsolatot a Szentszékkal is és rendezni igyekezett az állam kapcsolatát a helyi egyházal. Bevezetésre került a tized kötelezettsége a klérus eltartására, a templomok építésére. *López* kezdeményezésére létrehozták az egyházi szenátus intézményét. *López*

1862. szeptember 10-én bekövetkezett halála után fiát, *Francisco Solano López*zt választották köztársasági elnöknek, aki expanziós politikája miatt konfliktusba került

1864-ben a hármasszövetséggel (Brazília, Uruguay, Argentína), ami Paraguay Brazíliához történő annektálásával és az ország területvesztésével végződött, 1870-ben. Paraguay háború előtti 1 200 000-es lakossága 400 000-re csökkent, és gazdasága tönkrement.

A klérus megtizedelődött, az országban eluralkodott az erkölcstelenség.

1868. december 8-án, *Piribebuyba* tették át a fővárosi székhelyet *Asunción*ból, de II. Péter brazil császár, kegyetlenül lerombolta

1869. augusztus 12-én, majd

Augusztus 20-án, Brazília megszállta *Asunción*ot, és bábkormányt (triumvirátust) hozott létre.

1876-ig tartott az ország brazil megszállása. Az egyház számára a kreol *Manuel Vicente Moreno* apostoli kormányzó pasztorális tevékenysége hozott javulást, aki újjászervezte a paraguayi egyházi életet, de a *ius patronatus* állami gyakorlata érvényben maradt, egészen 1967-ig.

## JEGYZETEK

<sup>1</sup> A „ius patronatus” terminus magyar változata a főkegyúri jog. Lényegében protektorátust jelentett és aki ezt gyakorolta, az általában egyházi javadalmakat, vagy templomokat alapító személy (fundator) volt. A protektori tevékenységgel meghatározott jogok és privilégiumok jártak, kötelezettségekkel együtt.

Az úgynevezett ‘magánegyházak’ alapításához azonban egyházi jóváhagyás kellett, amit a helyileg érintett püspök hivatala adott ki, egy 438-as afrikai zsinati határozat értelmében. Ennek a rendeletnek viszont nem volt garanciája a frank és a német birodalmi területeken, ahol a zsinatok egyházi- és laikus résztvevőkkel (concilia mixta) hozták rendeleteiket a

Corpus cristianum középkori szellemiség jegyében. Ezért a frank- és a német geopolitikai térségekben gyakorlattá vált a korai középkortól, hogy a templomok építői és az egyházi javadalmak alapítói döntöttek az általuk létesített templomokban és javadalmakban hivatalok betöltő személyek kinevezésében.

Az investitúraharcot lezáró wormsi konkordátum (1122) kompromisszumot eredményezett, amennyiben a protektornak csak a jelölés joga maradt meg az egyházi hivatalok betöltésére.

- <sup>2</sup> A *caudillo* spanyol szó, a latin *capitellum*ból ered. Katonai, politikai, vagy ideológiai főseget, vezetőt, vezért jelent, aki rendszerint egy autoritárius rezsim élén állt. A *caudillo* kifejezés használatossá vált a populista *leaderek* elnevezésére is. A 19. századi latin-amerikai orszá-  
gokban feltűnt számos *caudillo*, a *caudiillismo* néven ismert szociálpolitikai jelenséggé vált. Neves *caudillos* voltak Latin-Amerikában a 19. században többek között: Antonio López de Santa Anna (1834–1855), Benito Juárez (1862–1872), Porfirio Díaz (1876–1911) Mexikóban; José Rafael Carrera y Turcios (1851–1865) Guatemalában; Buenaventura Báez (1849–1853; 1856–1858; 1865–1866; 1868–1874; 1876–1878) a Dominikai Köz-  
társaságban; Jean-Pierre Boyer (1818–1843) Haitiben; José Tadeo Monagas (1847–1851, 1855–1858) Venezuelában; Gabriel García Moreno (1861–1865, 1869–1875) Ecuadorban; Mariano Melgarejo (1864–1871) Bolíviában; José Gaspar Rodríguez de Francia (1813–1840), Solano López (1862–1869) Paraguayban; Manuel Oribe (1835–1838, 1846–1851) Uruguayban; Juan Manuel de Rosas (1829–1832, 1835–1852), Justo José de Urquiza (1854–1860), Bartolomé Mitre (1862–1968) Argentínában.

A 20. századi *caudillos* között tartják számon a spanyol Francisco Franco, a portugál Oliveira Salazar, az argentin Juan Domingo Perón vagy a brazil Getulio Vargas és mások neveit is.

- <sup>3</sup> A holland *vrijbuiter* szóból ered a *fibustier* francia változat, valamint a *filibuster* angol szóhasználat, amelyek a jelen esetben azokat a tengeri rablókat, kalózoikat, úgynevezett szabadon hajózó vállalkozókat (*freebooter*) jelzik, akik az angol, amerikai, vagy a francia kormányok konspiratív jóváhagyásával és támogatásával törekedtek a spanyol gyarmati birodalom tönkretételére.
- <sup>4</sup> A laikus hatalom, idővel olyannyira visszaélt a *jus patronatus* pápai privilégiumaival, hogy az abszolút monarchia korát jellemző joggyakorlat, a *jurisdikcionalizmus* szerint az uralkodó, vagy az állam, már elidegeníthetetlen jogának tekintette a nemzeti egyház életébe való beavatkozást az uralkodói hatalom birtoklásából eredően, az állami érdekek sérthetatlensége érdekében, elvárva az egyház egyetértését.

Az új koncepció szerint, a *jura majestatica sacra* egyrészt az uralkodó, vagy az állam pártfogó-, létfenntartó- és örökös jogait jelentette, másrészt az egyház feletti ellenőrzését voltak hivatottak törvényesíteni, köztük: a *ius advocatiae*; a *ius reformandi*; a *ius supremae inspectionis*, vagy a *ius inspicendi*, a *ius nominandi*, a *ius exclusive*; a *ius circa temporalia officia*; a *ius appellationis* (vagy *recursus ab abuso*); a *ius patronatus* és a *ius placeti regii*, ami ismert úgy is, mint *placet* (azaz 'tetszésjog', vagy *exequatur*, *placetum regium*, *paveatis*).

Az *exequatur* joggyakorlat lényege, hogy a világi hatalom engedélyezi-e, vagy sem az egyházi leiratok címzettéhez történő eljuttatását, azok közzétételét, érvénybelépését. Az állam ezzel tekintélyének integritását vélte védeni. Az *exequatur* joggyakorlat három formája ismeretes: *statuaria*, amivel az állam törvényesítette az egyházi határozatokat, legyenek azok a pápa-, az egyetemes vagy a nemzeti zsinat-, a püspöki hivatal által kibocsájtottak, de csak abban az esetben, hogyha ezek nem ellenkeztek az állami törvényekkel; *rendőrségiek*, amelyek megkövetelték, hogy állami engedély nélkül nem lehet a polgároknak a Szentszékhöz, vagy a szerzetesrendek előjáróihoz fordulniuk és jelentette azt az engedélyt is, amit az állam adott a püspökök pasztorális leveleinek a nyilvánossá tételéhez, publikációihoz; végül *beneficaria*, ami egyfajta felügyeletet jelentett, valamint vétőt, az egyházi javadalmak állam által nem kívánt személyrel történő betöltése esetén.



- <sup>5</sup> Az 'internuncius', a 'nunciusi' rangon aluli pápai diplomata, aki a 'nuncius' hiányában látja el annak hivatalát és gyakorolja hatáskörét, teljhatalmú miniszter rangjában. A 'nuncius' kifejezés, a latin *nuntius* (aki tudat, közöl, informál) szóból ered. A 'nuncius', mint a pápa képviselőjének a megnevezése, 1054 januárjában fordul elő első ízben, IX. Szent Leó (1049–1054) *Constantin Monomacohoz* (1042–1054) intézett levelében. A pápák, legátusaik (*latere legatus*, teljhatalmú megbízott) révén gyakorolták egyetemes küldetésüket a római jog szerint a különböző zsinatokon, vagy uralkodóknál. A XI. századtól a kardinálisok (*latere missus*) voltak megbízva ezzel a küldetéssel, de a legátusi hivatalt egyes jelentős rezidens érsekek (*legati nati*) is ellátták. A legátusok III. Ince (1198–1216) alatt érték el hatáskörük maximumát, de a sok visszaélés miatt ellenszenvet váltottak ki. A nunciusok, általában püspöki ranggal rendelkezők, kisebb jelentőségű feladatokkal voltak kezdetben megbízva, de hivataluk egyre erősödött a 15. századtól, a legátusok iránt tanúsított általános ellenszenv miatt sőt, a konciliarizmus elleni küzdelem során, a 16. század elejétől, kialakultak a 'permanens nunciaturák' és a nunciusok a korábbi *latere legatus* pápai felhatalmazással rendelkeztek.
- <sup>6</sup> Az *Ordo B. Mariae de Mercede redemptionis captivorum*, azaz a mercedáriusok, vagy fogolykiváltók lovagrendjét Nolascoi Pietro alapította 1218-ban és IX. Gergely pápa hagyta jóvá 1235-ban. A rendtagok laikusok voltak, aki az iszlám fogságába került keresztény rabok kiszabadításáért áldozták életüket. Miután XXII. János pápa megkövetelte, hogy a rendfőnök felszentelt pap legyen, azóta a társulat koldulórendként folytatta tevékenységét. A szerzetesek hármas fogadalmán kívül, a mercedáriusok ágostoni rendszabályzata előírta számukra negyedikként a rabszolgák szabadságáért való küzdelmet. Missziós tevékenységük nagyon aktív volt az amerikai kontinenseken és Afrikában.

## SZAKIRODALOM

- ABARCA, JOSÉ: Los militares ante la élite. Imagen y modalidades de captación en Perú y Chile (1817–1827). In *Hispania Nuova, Revista de Historia Contemporánea*, 2006. Nr. 6. Academia Nacional de Historia (Ecuador). Documentos para la Historia. Quito, 1922.
- AIROLDI, MARINA-TUNIZ, DORINO (comp.): *Dizionario storico del Cristianesimo*. Milano, 1992, Ed. Paoline.
- ARBOLEDA, GUSTAVO: *Diccionario biografico y genealógico del antiguo departamento del Cauca*. Bogotá, 1962, Librería Horizontes.
- ARMANI, ALBERTO: *Città di Dio e città del sole. Lo «Stato» gesuita dei Guaraní (1609–1768)*. Roma, 1977, Studium.
- ASCHERI, MARIO: *Istituzioni medievali*, Bologna, 1994, Il Mulino.
- BARROS ARANA, DIEGO: *Historia General de Chile, Santiago de Chile*. vol. VIII-IX. 2002, Ed. Universitaria.
- BASADRE GROHMANN, JORGE: *Historia de la República del Perú*. Lima, Diario La Republica. Octava ed.
- DORATIOTO, FRANCISCO: *Maldita guerra, nueva historia de la guerra del Paraguay*. Emece (Argentina), 2002.
- DUSSEL, ENRIQUE (comp.): *La Chiesa in America Latina. Il rovescio della storia (1492–1992)*. Assisi, 1992, Cittadella Ed.
- DUSSEL, ENRIQUE (comp.): *Historia General de la Iglesia en America Latina. America Central*. vol. VI. Salamanca, 1985, CEHILA Ed. Sígueme.

- DUSSEL, ENRIQUE (comp.): *Historia General de la Iglesia en America Latina. Colombia y Venezuela*. vol. VII. 1981, CEHILA Ed. Sígueme.
- DUSSEL, ENRIQUE (comp.): *Historia General de la Iglesia en America Latina. Peru, Bolivia y Ecuador*. vol. VIII. 1987, CEHILA Ed. Sígueme,
- DUSSEL, ENRIQUE (szerk.): *Historia General de la Iglesia en America Latina. Cono sur (Argentina, Chile, Uruguay, Paraguay)*. vol. IX. 1994, CEHILA Ed. Sígueme.
- GUEIROS VIEIRA, DAVID: *O Protestantismo, a Maçonaria e a Questão Religiosa no Brasil*. Brasília, 1980, Ed. Universidade de Brasília.
- HALPERIN, DONGHI TULIO: *Reforma y Disolución de los Imperios Ibéricos 1750–1850*. Madrid, 1985, Alianza América.
- JOCELYN HOLT, ALFREDO: *La Independencia de Chile: tradición, modernización y mito*. Santiago de Chile, 1999, Ed. Planeta.
- LARREA, J.: *La Iglesia y el Estado en el Ecuador*. Sevilla, 1954.
- LECUNA, VICENTE: *Crónica razonada de las guerras de Bolívar*. vol. I-III. New York, 1960, Ed. de la Fundación Vicente Lecuna.
- LECUNA, VICENTE: *Documentos referentes a la creación de Bolivia*. Caracas, 1995.
- Liévano Aguirre, Indalecio: *Bolívar*, Caracas, Ediciones de la Presidencia de la República y Academia Nacional de Venezuela, 1988.
- L'Ordine di Santa Maria della Mercede (1218–1992). Sintesi storica*. Roma, 1997, Ed. Istituto Storico (Collana: Biblioteca Mercedaria, vol. VI.)
- MATTA VIAL, ENRIQUE: *Colección de Historiadores y de Documentos relativos a la Independencia de Chile*. Santiago-Chile, 1905, Imprenta Cervantes.
- MITRE, BARTOLOMÉ: *Historia de San Martín y de la emancipación sudamericana*. Buenos Aires, 1950, El Ateneo.
- MOLNÁR GÁBOR: *Dél-Amerika fényci*, Szeged, 2008, Lectum Kiadó.
- OTAZÚ, FRANCISCO D. DE: Los „hermanos de la costa”. La piratería como preanarquismo, utopismo y revolución. *Revista Arbil* n° 77, Zaragoza, 2008. 10. 19.
- PINILLA, SABINO: *La cremación de Bolivia*. Caracas, 1995.
- PRIEN, HANS-JÜRGEN: *La historia del cristianesimo en America Latina*. Salamanca, 1985, Sígueme.
- ROMERO MARTÍNEZ, VINICIO: *Mis mejores amigos 110 biografías de venezolanos ilustres*. Caracas, 1987, Ed. Larense, C.A..
- SEABROOK, WILLIAM: *La islamágica*. Madrid, 2005, Ed. Valdemar (Colección „El Club Diógenes).
- STAFFA, DINO: *Le Delegazioni Apostoliche*. Roma, 1958.
- TORRE REVELLO, JOSÉ: *Ensayo biográfico sobre Juan de Solórzano y Pereira*. Buenos Aires, 1929.
- TRELLES, MANUEL RICARDO: *Cuestión de Límites entre la República Argentina y el Paraguay*. Buenos Aires, 1867, Comercio del Plata ed.
- VALE, BRIAN: *The Audacious Admiral Cochrane. The True Life of A Naval Legend*. Londres, 2004, Conway Maritime Press.
- VANNONI, GIANNI: *Le società segrete dal Seicento al Novecento*. Firenze, 1985, Sansoni.
- VIEIRA, DAVID GUEIROS: *O Protestantismo, A Maçonaria e Questão Religiosa no Brasil*. Brasília, 1980, Ed. Universidade de Brasília.
- ZEUSKE, MICHAEL: *Francisco de Miranda y la modernidad en América*. Madrid, 2004, Fundación Mapfre Tavera.